

Economisch-Statistische Berichten

Groeikrampen van een werkstad

★

Prof. Dr Ir H. G. van Beusekom
Huurbeleid en woningproductie

★

Mej. Dra F. Terlouw
Pacht- en grondprijzen

★

M. B. Schollaart
De verbruikcoöperaties in Zweden

★

Mej. G. M. van Andel
Ontwikkeling van de economische
documentatie

★

Prof. Dr A. Kraal
Economische kroniek van Indonesië

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

38e JAARGANG

No 1872

WOENSDAG 15 APRIL 1953

BERICHT

Hierdoor delen wij onze donateurs, leden en abonné's mede, dat dezer dagen gebruik zal worden gemaakt van de verleende toestemming tot automatische Giro-afschrijving van aan ons verschuldigde bedragen.

NEDERLANDSCH ECONOMISCH
INSTITUUT.

vacatures

Instelling vraagt

ERVAREN COMPTABELE MEDEWERKERS

voor onderzoekingen in de buitendienst. Vereisten. S.P.D. of M.O. Boekhouden en Bedrijfseconomische scholing. Br. met volledige inlichtingen onder no. 16-4, Bureau van dit blad, Postbus 42, Schiedam.

Accountantsassociatie KLIJVELD, KRAAYENHOF & Co.,

vraagt

1e en 2e assistenten

Schriftelijke sollicitaties te richten aan het kantoor-
adres: Tesselschedestraat 18, Amsterdam (W.).

Bij het Gemeentelijk
GAS-, ELECTRICITEITS- EN AUTOBUSBEDRIJF
te UTRECHT
(G.E.B.R.U.)

is per 1 December 1953 te vervullen de betrekking van

ADMINISTRATEUR

Vereist is ruime praktische ervaring in de moderne bedrijfsadministratie en goede theoretische scholing, bij voorkeur blijvende uit het bezit van de akte M.O. Handelswetenschappen, het diploma N.I.V.A. of de graad van drs in de economie.

Gegadigden moeten in staat zijn leiding te geven aan een administratief personeel van ± 175 man.

Salarisgrenzen f 7.344,- — f 9.725,- per jaar (toelagen inbegrepen), 6 jaarlijkse verhogingen; aanstelling boven het minimum is niet uitgesloten.

De Gemeentelijke Verplaatsingskostenverordening is van toepassing.

Sollicitanten moeten bereid zijn zich te onderwerpen aan een psycho-technisch onderzoek.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met foto en volledige inlichtingen omtrent levensloop, genoten opleiding, behaalde diploma's enz. binnen 10 dagen na het verschijnen van dit blad te richten aan de directeur van bovengenoemd bedrijf, Nic. Beetsstraat 3, Utrecht.

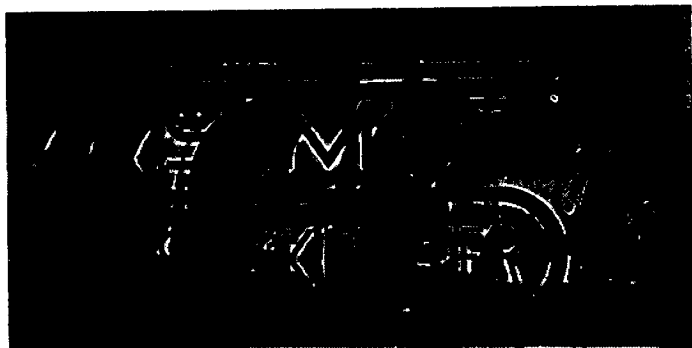
R. MEES & ZOONEN

A° 1720

BANKIERS & ASSURANTIE-MAKELAARS

ROTTERDAM

AMSTERDAM - 's-GRAVENHAGE
DELFT - SCHIEDAM - VLAARDINGEN

DYNAMOS, MOTOREN, INSTALLATIES

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam-W.
Telefoon 38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam.

Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde
Economie, 14, Universiteitstraat, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland en de
Uniegebieden en Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26,—,
overige landen f 28,— per jaar. Abonnementen kunnen
ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per
ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 cts.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor West-
zeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

Groekrampen van een werkstad

Niet zo heel lang geleden stelde een jong hoogleraar zich in een inaugurele rede de vraag waarvan alle mensen nu eigenlijk leven. Deze verwondering is de grondslag geweest van een wetenschap als de economie en later van de sociologie. De economie houdt zich bezig met de verschijnselen die samenhangen met schaarstetoestanden. Wij weten dat deze wetenschap betrekkelijk jong is; nog jonger echter is de sociologie, welke wetenschap men het vruchtbaarst kan typeren als de menselijke tegenhanger van de economie. De sociologie plaatst de mens als individu in betrekking tot de groep in het centrum; vandaar dat deze wetenschap zo ongemeen boeiend is voor hen, die het menselijke zoeken.

Juist in de grote stad worden wij door tal van menselijke problemen getroffen, omdat het leven er niet aan landelijke tradities is gebonden, omdat een vèrgaande arbeidsverdeling belangwekkende vragen opwerpt en omdat de bestaansstrijd er dikwijls met een dermate grote felheid wordt gestreden, dat menselijke onder- en bovenlagen vraagstukken scheppen, die wederom het onderwerp van studie vormen.

Uit sociologisch oogpunt vormt inzonderheid de Rotterdamse samenleving een dankbaar studie-object, omdat de grote havenstad in de Rijndelta sinds de economische opbloei van het achterland, dus ruwweg na 1870, een welhaast Amerikaanse groei heeft doorgemaakt. In ruim tachtig jaren tijds is de bevolking van Rotterdam ongeveer verzevenvoudigd, hetgeen mogelijk werd gemaakt door een sterke immigratie niet alleen van het omliggende platteland, doch ook van verder afgelegen gebieden. Uit de smeltpot van autochthone bevolking en immigranten is de huidige Rotterdammer gegroeid, die men in het algemeen ziet als ijverig, zakelijk en minder in cultuur geïnteresseerd.

Het behoeft ons dan ook niet te verwonderen dat de bekende socioloog, Prof. Dr P. J. Bouman, hoogleraar te Groningen, de Rotterdamse mens en de Rotterdamse samenleving onder de loupe heeft genomen¹⁾. De doelstel-

lingen van de sociologie mogen vrij nauwkeurig zijn bepaald, over de methode der sociologische wetenschapsbeoefening bestaat nog niet zoveel eenstemmigheid. Prof. Bouman de journalistiek-beschrijvende methode gevolgd, waardoor een boek is ontstaan dat zich als een aangrijpende historisch-sociale roman in één ruk laat uitlezen. De navrante beschrijving heeft in ieder geval het voordeel dat deze sociologische studie door brede lagen van het lezend publiek gemakkelijk kan worden verstaan.

Het geestesmerk van een groep in onze wereldsamenleving, ongeacht of dit de bewoners van een werelddeel of de leden van een gezin zijn, kan men het best verklaren door in het verleden terug te grijpen en de wording van de groep analyserend te beschrijven. Daarbij kan men van het hulpmiddel enquête gebruik maken en dit is ook hier gedaan. Een statistische neerslag heeft deze enquête echter niet gevonden; de schrijvers hebben zich tot de analyse van een aantal gevallen beperkt, zodat men veeleer van „case-studies” kan spreken. Herkomst, levensomstandigheden, assimilatie en zeer in het voorbijgaan de sociale opkomst van de sinds 1880 naar Rotterdam stromende migranten worden nagegaan. Mede daardoor beperkt het boek zich goeddeels tot de zelfkant van de Rotterdamse samenleving. Het is een epos geworden van de kleine man in zijn eenzame en moeizame bestaansstrijd.

Uit het lijden der Rotterdamse samenleving is een uitgesproken wilskracht gegroeid, de wil om zich te handhaven of zich te verbeteren. Wie de Rotterdamse samenleving van heden met die van vroeger vergelijkt, stelt vast dat de sociale omstandigheden sterk zijn veranderd, doch dat de strijdvaardigheid en de wilskracht der Rotterdammers zijn gebleven „Sterker door Strijd”. Het devies, dat Koningin Wilhelmina aan Rotterdam heeft verleend, blijkt de grondtoon van het leven van velen, die hier hun hart hebben geopend. De wijze, waarop deze mededelingen zijn verwerkt, geeft ze de helderheid van een spiegel. Het gaat over Rotterdammers, doch de spiegel toont meer; zij laat zien wat armoede aan normbesef kan betekenen.

Rotterdam.

P. VAN ZUUREN.

¹⁾ Prof. Dr P. J. Bouman en W. H. Bouman: De groei van de grote werkstad. Een studie over de bevolking van Rotterdam. Van Gorcum & Comp., Assen 1952, 142 blz., f 4,90.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Groekrampen van een werkstad, door Drs P. van Zuuren	283	Economische kroniek van Indonesië, door Prof. Dr A. Kraal	294
Huurbeleid en woningproductie, door Prof. Dr Ir H. G. van Beusekom	285	Aantekening:	
Het vraagstuk van de beheersing van pacht- en grondprijzen, door Mej. Dra F. Terlouw	286	Komt er een depressie?	297
De verbruikscööperaties in Zweden, door M. B. Schollaart	289	Internationale notities:	
Ontwikkeling van de economische documentatie, door Mej. G. M. van Andel	292	De E.B.U. verlengd	298
		Mededelingen voor economen	299
		Geld- en kapitaalmarkt, door Drs J. C. Brezet ..	299

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries; C. van den Berg (secretaris). Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Assistent-redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens; J. van Tichelen; R. Vandeputte.

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Prof. Dr Ir H. G. VAN BEUSEKOM, Huurbeleid en woningproductie.

De thans door de Regering voorgestelde huurverhoging brengt de huren nog wel niet op het peil, dat een woningvoorziening op gezonde basis mogelijk zal maken, maar doet toch een belangrijke stap in de goede richting. Er is reden om aan te nemen, dat over ongeveer 10 jaar het door de oorlog veroorzaakte woningtekort zal zijn opgeheven en dat de woningbouw dan „selfsupporting” zal zijn in die zin, dat de bevolkingsgroepen die zelfstandig in hun levensonderhoud kunnen voorzien, ook de economische huur van hun woning kunnen betalen. Voor een woningvoorziening op gezonde basis is het noodzakelijk om te komen tot een economische huurbepalings. Schrijver acht het gewenst dat de huren in een zeker tempo tot ongeveer het rendabele peil van 1963 worden opgetrokken. De jaarlijkse toeneming der woningbehoefte en de allernoodzakelijkste vervanging kan op ca 35.000 per jaar worden gesteld. Het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting stelt het woningtekort op het ogenblik op rond 225.000. Indien in de komende jaren 55.000 à 60.000 woningen per jaar worden gebouwd, zal het woningtekort in 1963 inderdaad zijn opgeheven.

Mej. Dra F. TERLOUW, Het vraagstuk van de beheersing van pacht- en grondprijzen.

Met betrekking tot de pachtprijzen spreken de leden van de S.-E.R. zich unaniem uit vóór voortzetting van de prijsbeheersing. Zij gronden dit standpunt op de wanverhouding tussen het aanbod van en de vraag naar landbouwgronden, ten gevolge waarvan de aspirantpachters bereid zijn ter wille van de werkgelegenheid voor zich en hun gezinsleden een hogere pachtprijs te betalen dan overeenkomt met de te verwachten resultaten. De S.-E.R. verwerpt nadrukkelijk prijsbeheersing op basis van het historische niveau der pachtprijzen. De S.-E.R. wil de pachtprijsbeheersing doen steunen op de rentabiliteit van de grond. Schrijfster gaat nader in op de moeilijkheden die hiermede verbonden zijn. Naar de mening van de S.-E.R. moet een minimum-pacht en een minimum-ondernemersinkomen zeker gesteld worden, wat tot verstrekkende consequenties kan leiden. Met betrekking tot de beheersing van de kooprijzen van de landbouwgronden adviseert de S.-E.R. deze te doen steunen op de pachtprijsbeheersing, in die zin, dat als basis voor de maximumprijs bij verkoop van een stuk land de hoogst toelaatbare pachtprijs moet dienen. De beheersing van de pacht- en kooprijzen naar de beginselen als in het S.-E.R.-advies aangegeven, zal slechts geleidelijk en na velerlei onderzoeken kunnen worden ingevoerd. Daarbij ontkomt men zelfs niet aan de twijfel, of een dergelijk stelsel wel te verwezenlijken is.

M. B. SCHOLLAART, De verbruikscöperaties in Zweden.

De verbruikscöperaties nemen in het Zweedse economische leven een belangrijke plaats in, hetgeen niet geringe mate te danken is aan de succesvolle strijd tegen de prijscombinaties en het op juiste wijze opvatten van hun ideële taak. Schrijver schenkt in dit artikel aandacht aan de volgende punten: de centrale organisatie der Zweedse coöperaties, Kooperativa Förbundet (K.F.), de verhouding tussen de coöperaties en hun centrale organisatie, de structuur der coöperatieve beweging, de werkzaamheden van K.F. op cultureel gebied, de com-

merciële activiteit van K.F., het optreden van K.F. tegen prijscombinaties, de prijspolitiek der coöperaties, de samenwerking van K.F. met andere organisaties, de financiering der coöperatieve beweging, coöperatieve spaarbanken en verzekeringmaatschappijen.

Mej. G. M. VAN ANDEL, Ontwikkeling van de economische documentatie.

Vergeleken met de economische documentatie in het buitenland, is die van Nederland gunstig. Mede door de samenwerking van een aantal bibliotheken op economisch en sociaal gebied is een documentatie tot stand gekomen, die nagenoeg het gehele terrein van de economische wetenschap in al haar facetten bestrijkt. De Bibliotheek van de Economische Voorlichtingsdienst was de eerste in Nederland, waar een economische documentatie werd opgezet, welke kon dienen voor de eigen dienst, het eigen Ministerie, maar tevens voor het Nederlandse bedrijfsleven en particulieren. In eerste aanleg werden vooral de gegevens verwerkt, welke tot het terrein van de toegepaste economie kunnen worden gerekend. Na 1945 nam de behoefte aan documentatie op economisch gebied sterk toe. Het tijdschriftbezit werd belangrijk uitgebreid, terwijl ook meer aandacht wordt besteed aan onderwerpen, waarover tot die tijd slechts in beperkte mate werd gedocumenteerd, zoals sociale vraagstukken, bedrijfseconomie, theoretische economie. Door de samenwerking met de documentatie van andere bibliotheken wordt de mogelijkheid geschapen deze speciale eisen zo goed mogelijk op te vangen. Daartoe kwam in 1946 de samenwerking tot stand met de Bibliotheek van de Sociale Voorlichtingsdienst en in 1950 met de Bibliotheek van de Nederlandsche Economische Hogeschool.

SOMMAIRE

Prof. Dr Ir H. G. VAN BEUSEKOM, Problème des loyers et production de la construction.

Afin d'établir une base saine du problème de l'habitation il est nécessaire d'adapter le prix des loyers. Avec une production annuelle de 55 à 60.000 habitations la crise du logement serait terminée en 1963.

Melle Dra F. TERLOUW, Le problème du contrôle des prix de location et d'achat de territoires.

L'auteur discute l'avis que le Conseil Social Economique a donné au Gouvernement néerlandais concernant la question de l'échelle des prix d'achat des terrains et de location de ceux-ci.

M. B. SCHOLLAART, Les coopératives de consommateurs en Suède.

L'auteur expose dans cet article la signification des coopératives de consommateurs en Suède.

Melle G. M. VAN ANDEL, Développement de la documentation économique.

Grâce à la collaboration d'une quantité de bibliothèques possédant des données au point de vue économique et social il a été possible de rassembler aux Pays-Bas une documentation concernant le service économique jusque dans ses moindres détails.

Huurbeleid en woningproductie

De Nota van de Regering aan de Staten Generaal inzake voorgenomen maatregelen betreffende verhoging van de huren en wijziging van de belastingen, en het tegelijkertijd gepubliceerde advies van de Sociaal-Economische Raad inzake de huren hebben thans wel enige perspectieven geopend omtrent het toekomstige huurbeleid. Te lang reeds zijn de huren op een te laag peil vastgehouden. De thans door de Regering voorgestelde verhoging brengt de huren nog wel niet op het peil, dat een woningvoorziening op gezonde basis mogelijk zal maken, maar doet toch een belangrijke stap in de goede richting.

De meerderheid van de S.-E.R. heeft een verhoging voorgesteld, die voor de vijf gemeenteklassen onderscheidenlijk 140, 147, 153, 157 en 161 pCt zou bedragen van de huren van 1940. De Regering heeft deze percentages echter tot 135, 138, 141, 145 en 148 pCt teruggebracht.

De Eerste Kamer heeft aan de Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting de vraag voorgelegd, op welk peil de huur ten slotte zal moeten worden gestabiliseerd, waarbij geconstateerd werd, dat bij de tegenwoordige bouwkosten een peil van 260 pCt van de huur van 1940 noodzakelijk zou zijn.

De Minister heeft hierop in de Memorie van Antwoord als zijn mening te kennen gegeven, dat het onwaarschijnlijk moet worden geacht, dat de bouwkosten in de eerstvolgende jaren zodanig zullen dalen, dat voor rendabele bouw zonder Rijkssteun huren beneden 190 à 200 pCt van het peil van 1940 mogelijk zouden zijn.

Waar omtrent het uiteindelijke huurniveau op een vrije markt geen zekerheid te geven is, achtte de Minister alle aanleiding aanwezig om de huren thans niet zodanig op te voeren, dat bij een verzadigde woningmarkt aanzienlijke huurverlagingen zouden moeten worden verwacht. Indien men stelt, dat omstreeks 1963 de woningnood opgeheven zal zijn, dient een zodanige huurpolitiek te worden gevoerd, dat voor dat jaar een huurpeil voor het oude woningbezit wordt bereikt, dat iets lager ligt dan het rendabele huurniveau voor in 1963 te bouwen woningen. In welk tempo dit huurniveau zal kunnen worden bereikt, hangt voor een goed deel van de sociaal-economische factoren af en voorts van de vraag, in hoeverre een verhoging van de huren op een bepaald moment past in de loon- en prijspolitiek.

Twee keerpunten.

In deze beschouwingen wordt er dus van uitgegaan, dat op een toekomstig tijdstip, dat nog ongeveer 10 jaar vóór ons ligt, zich in twee opzichten een keerpunt zal voordoen. In de eerste plaats mag aangenomen worden, dat het door de oorlog veroorzaakte woningtekort dan zal zijn opgeheven, zodat de verdere aanbouw van woningen uitsluitend zal dienen voor de voorziening in de normale jaarlijkse toeneming der behoefte en de verbetering van slechte woningtoestanden. En in de tweede plaats mag worden verwacht, dat de woningbouw dan „self-supporting” zal zijn in die zin, dat de bevolkingsgroepen die zelfstandig in hun levensonderhoud kunnen voorzien, ook de economische huur van hun woning kunnen betalen. Financiële steun van overheidswege zal dan slechts nodig zijn voor de huisvesting van economisch zwakken en de opruiming van krotten.

Deze twee omstandigheden — de opheffing van het woningtekort en de overgang naar een rendabele bouw zonder overheidsbijdragen — staan niet in direct verband met elkaar. De eerste is een kwestie van bevolkingsgroei

en bouwcapaciteit, de tweede houdt verband met het uiteindelijk ontstaan van een evenwicht tussen lonen en prijzen, onder welke laatste dan ook de huren worden begrepen. Op het ogenblik heeft de Overheid dit niveau volledig in handen. Zij voert een bepaalde loon- en prijspolitiek, waarin zij ook de huren heeft betrokken, welke laatste zij naar algemeen oordeel veel te stringent heeft beperkt.

Uit het feit, dat de Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting in dit verband spreekt over een huurniveau op een vrije markt, mag worden afgeleid, dat deze bewindsman zich een toekomst voor ogen stelt, die omstreeks 1963 zal worden bereikt, waarbij de woningmarkt verzadigd is en de huren zullen kunnen worden vrijgelaten.

Op welk peil zullen de huren van nieuwe woningen zich dan bewegen? Dit is moeilijk te zeggen. Boven constateerden wij reeds, dat het economisch huurpeil thans omstreeks 260 pCt bedraagt. Zal dit peil in de komende jaren dalen tot de 190 à 200 pCt, die door de Minister als minimum werden genoemd? Ook dit weten wij niet.

Het is buitengewoon moeilijk, zich aan voorspellingen te wagen over het toekomstige loon- en prijspeil. De economische verhoudingen zullen hierin beslissend zijn. Het ligt voor de hand, te verwachten, dat de in geld uitgedrukte lonen en salarissen in West-Europa niet aanmerkelijk beneden het tegenwoordige peil zullen dalen. Dit zal er echter van afhangen, of het zal gelukken, een crisis als in de jaren dertig, die in ons land tot een nooit vermoede daling van het kosten- en inkomenspeil leidde, voor de toekomst te voorkomen.

De toestand in 1963.

Bij gebrek aan betere gegevens gaan wij er met de Minister van uit, dat de economische huur van een nieuwe woning in 1963 ten minste 190 à 200 pCt van de huur van 1940 zal bedragen. Het is niet noodzakelijk, dat de huren van de oude woningen tot dit peil worden opgevoerd. Integendeel, wij achten het gewenst, dat de huur van een oude woning lager blijft liggen. Voor een woning, die in 1961 of 1962 wordt gebouwd, kan het verschil uiterst klein zijn, voor een woning van vóór 1900 zouden wij geen bezwaar hebben tegen een zelfs aanzienlijk verschil. Daartussen kan zich dan een aantal gradaties bevinden.

Op het ogenblik is de toestand zo, dat een woning, die vóór 1940 is gebouwd, een huur van 115 doet, terwijl de huur van een nieuwe woning 130, 145 of misschien wel 160 bedraagt. Eén van de sprekers noemde op 10 Maart 1953 in de Eerste Kamer huren van nieuwe complexen arbeiderswoningen van gemiddeld f 14,50 en f 15,15 per week, waaruit deze spreker concludeerde, dat tegenwoordig zelfs huren van 180, 190 en 200 pCt van 1940 kunnen voorkomen.

Dergelijke verschillen zijn funest voor de woningvoorziening. Wij herinneren slechts aan het feit, dat zij een goede woningverdeling in de weg staan, doordat een grote oude woning aanmerkelijk goedkoper is dan een kleine nieuwe. Gezinnen die een oude woning bewonen, welke voor hen te groot is geworden, vertonen dan ook in de regel weinig bereidheid om deze woning ter beschikking te stellen aan een groter gezin en zelfs een kleinere te betrekken. Ideaal is dus een huurverschil tussen oude en nieuwe woningen, dat uitsluitend bepaald wordt door kwaliteit en comfort.

Nu moet worden erkend, dat dit gemakkelijker gezegd

is dan gedaan. In Frankrijk wordt dit op het ogenblik geprobeerd. Men is daar eindelijk teruggekomen op het stelsel van de veel te lage huren en streeft nu sinds enkele jaren naar een huurregeling op een objectieve basis. Volgens de wet van 1 September 1948 wordt de huur van een woning vastgesteld door op het grondoppervlak, gecorrigeerd door een aantal coëfficiënten, een basisprijs per m² toe te passen. Dit stelsel heet het stelsel van de gecorrigeerde oppervlakte en wordt als volgt toegepast. Men meet de oppervlakte van ieder vertrek en past daarop correcties toe in verband met aard en functie van het vertrek, bezonning, uitzicht, verlichting, enz. De som van de gecorrigeerde oppervlakten der vertrekken geeft het oppervlak van de woning. Dit wordt weer gecorrigeerd naar het gerief van de woning, de ligging en de staat van het onderhoud.

De huurprijs wordt nu verkregen door dit gecorrigeerde oppervlak te vermenigvuldigen met een prijs per m², die afhangt van categorie en klasse van de woning. De wet onderscheidt de volgende categorieën:

- I. luxe-woningen;
- II. middenstandswoningen, verdeeld in drie klassen;
- III. arbeiderswoningen, verdeeld in twee klassen;
- IV. woningen beneden de elementaire eisen van bewoonbaarheid.

Al deze gegevens, die voor de huurbepaling nodig zijn, worden door huurder en eigenaar in onderling overleg vastgesteld. Bij verschil van mening beslist de Rechtbank.

Dit systeem schijnt op het eerste gezicht bijzonder ingewikkeld. In de praktijk is het echter buitengewoon meegevallen. Geschillen doen zich slechts zelden voor.

In beginsel is dit systeem alleszins juist te achten. Immers, kan men een beter systeem vinden dan dat, waarbij de huur niet afhangt van een financieringsregeling of van de prijs, waarvoor een huis is gekocht of van de schuld, die er nog op rust, maar uitsluitend van grootte, ligging, indeling, comfort, ouderdom, staat van onderhoud en al die andere factoren, die ook werkelijk de waarde van een woning bepalen?

In ons land zien wij echter voor een systeem als dit weinig kansen. Wij mogen al blij zijn, wanneer de huurverhoging, die thans door de Regering wordt voorgesteld, niet de laatste is, en werkelijk de huren in een zeker tempo tot ongeveer het rendabele peil van 1963 worden opgetrokken. Indien dan de woningnood als overwonnen zal kunnen worden beschouwd, mag er op vertrouwd worden, dat de wet van vraag en aanbod een zekere gradatie zal teweeg brengen, afhankelijk van ligging en kwaliteit.

Voor het ogenblik is de voorgestelde huurverhoging nog niet voldoende. Gelet op de algemene stijging van het kostenpeil is een huurverhoging, die in de grotere gemeenten, die verreweg het grootste deel van de woningvoorraad omvatten, 135 à 138 pCt van het peil van 1940 bedraagt, zeker te gering. Maar in ieder geval spreekt uit dit voorstel een welbewust streven om tot een econo-

mische huurbepaling te komen. En die achten wij voor een woningvoorziening op gezonde basis noodzakelijk.

Hoe zijn nu de vooruitzichten voor de opheffing van het woningtekort in de komende 10 jaren?

Ondanks het feit, dat sedert de bevrijding in ons land meer dan 250.000 woningen zijn gebouwd, is op het tekort dat door de oorlog is ontstaan, nog maar betrekkelijk weinig ingelopen. De oorzaak hiervan ligt in de snelle uitbreiding van het aantal gezinnen als gevolg van het zeer grote aantal huwelijken en de verbetering van de levenskansen. Terwijl de jaarlijkse toeneming der behoeften voor de komende jaren met inbegrip van de allernoodzakelijkste vervanging op ongeveer 35.000 per jaar kan worden gesteld, bedroeg deze in de afgelopen jaren soms meer dan 50.000 per jaar. Ondanks de stijgende aanbouw werd dus per jaar slechts weinig ingehaald.

Het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting stelt het woningtekort op het ogenblik op rond 225.000. Dit cijfer is lager dan het onlangs gepubliceerde cijfer van het C.B.S. voor het maximum aantal aanwezige huishoudingen, dat 276.000 meer was dan het aantal aanwezige woningen. Het Ministerie houdt echter rekening met 2 pCt blijvende samenwoningen, omdat ook vóór de oorlog gemiddeld 2 pCt van de Nederlandse gezinnen geen aanspraak maakte op een afzonderlijke woning.

Indien wij in de komende jaren 55.000 à 60.000 woningen per jaar kunnen bouwen, lopen wij ieder jaar 20.000 à 25.000 op het tekort in. Een eenvoudig rekensommetje leert ons dan, dat inderdaad in 1963 het tekort zal zijn opgeheven.

Er is dan echter nog geen woningreserve aanwezig, zodat wij er zelfs in 1963 nog niet geheel zullen zijn. Het zal dus in ieder geval zaak zijn, niet te verslappen, doch alles in het werk te stellen om de productie op te voeren.

Wat heeft dit alles nu met de voorgestelde huurverhoging te maken? Dit, dat deze verhoging en ook een verdere verhoging noodzakelijk is om uiteindelijk een aanbouw van 55.000 à 60.000 woningen per jaar te kunnen volhouden.

In het bouwprogramma 1953 is rekening gehouden met ongeveer 25.000 premiewoningen en 25.000 woningwetwoningen. Maar een premiewoning kost bij het huidige bouwkostenpeil en de thans toegelaten huur gemiddeld f 4.000 ineens en een woningwetwoning f 260 per jaar gedurende 50 jaar.

Verhoging van het huurpeil maakt een verlaging van de premies en bijdragen mogelijk en geeft meer zekerheid, dat de Schatkist de uitgaven voor de financiering van de woningbouw kan blijven dragen en dat wellicht zelfs het bouwprogramma nog enigszins kan worden verhoogd.

Wordt dus de huurverhoging in de door de Minister ontwikkelde geest voortgezet, dan worden de kansen op handhaving en zelfs uitbreiding van het bouwprogramma groter. Daarmede wordt het uitzicht geopend, dat wellicht nog op iets korter termijn het tekort zal zijn ingehaald.

's-Gravenhage.

Prof. Dr Ir H. G. VAN BEUSEKOM.

Het vraagstuk van de beheersing van pacht- en grondprijzen

Dezer dagen werd het advies gepubliceerd, dat de Sociaal-Economische Raad desgevraagd aan de Regering heeft uitgebracht inzake het ten aanzien van het pacht- en grondprijspeil te voeren beleid. Hiermede is opnieuw de aandacht gevestigd op de onbevredigende toestand, die de beheersing van de prijzen van landbouwgronden naar verouderde maatstaven heeft doen ontstaan.

Op grond van het Pachtbesluit 1941 worden de pachtovereenkomsten door de Grondkamers getoetst aan de mogelijkheid, die de pachter „bij een behoorlijke exploitatie van het gepachte” gelaten wordt „een redelijke winst” te hebben uit de opbrengst van het bedrijf. In het kader van de oorlogseconomie heeft deze pachtprijsbeheersing geleid tot een bevrozing van de pachtprijzen

op het peil van 1940. Naarmate na de oorlog het stelsel van vaste prijzen voor landbouwproducten plaats maakte voor een vrijere prijsvorming, zou hantering van bovenbedoeld criterium hebben kunnen leiden tot een stelsel van pachtprijzen, dat zich aanpaste aan het verloop van de prijzen der landbouwproducten. De Grondkamers bleven evenwel nauw aansluiting zoeken aan het historische pachtprijspeil; eerst in de laatste jaren is er enige verhoging toegestaan, die echter nog in geen verhouding staat tot de stijging van de prijzen der landbouwproducten ten opzichte van die van vóór de oorlog. Een gevolg van deze methode van pachtprijsbeheersing is, dat het inkomen van de pachter onevenredig is verhoogd t.o.v. het inkomen van de verpachter, dat onvoldoende moet worden geacht om de lasten van het grondbezit te dekken.

Ten aanzien van de kooprijzen is een nog stringenter prijsbeheersing gevoerd. Op grond van het Vervreemdingsbesluit Onroerende Goederen 1940 werden deze prijzen praktisch bevroren op het vóóroorlogse niveau, hetgeen aanleiding gaf tot pogingen tot ontduiking, vooral in de vorm van koppelverkoop.

De beheersing van pachtprijzen.

Met betrekking tot de pachtprijzen spreken de leden van de S.-E.R. zich unaniem uit vóór voortzetting van de prijsbeheersing. Zij gronden dit standpunt op de wanverhouding tussen het aanbod van en de vraag naar landbouwgronden in ons land, ten gevolge waarvan de aspirant-pachters bereid zijn ter wille van werkgelegenheid voor zich en hun gezinsleden een hogere pachtprijs te betalen dan overeenkomt met de te verwachten resultaten. De S.-E.R. verwerpt nadrukkelijk prijsbeheersing op basis van het historische niveau der pachtprijzen (zoals de Grondkamers tot dusverre in feite deden). Maatstaf voor de pacht dient te zijn de rentabiliteit van de grond onder voorbehoud, dat uit deze pacht tenminste kunnen worden goedgeemaakt:

- de kosten voor de instandhouding van het landbouwproductie-apparaat; dit zijn de ten laste van de verpachter komende kosten, zoals publiekrechtelijke lasten (waterschapslasten, grondbelasting e.d.), onderhoud en reparatie aan gebouwen en kunstwerken, rente en afschrijving van het geïnvesteerde kapitaal;
- een minimum-grondrente van f 10 per ha, opdat de economisch minst waardevolle gronden, die in de landbouw hun aanwending vinden, voor het landbouwproductie-apparaat behouden blijven.

Wanneer bedrijven met betere gronden een hogere grondrente opleveren dan het minimum van f 10 zal dit door de pacht moeten worden geabsorbeerd. M.a.w.; voor zover er zich pachten zouden voordoen hoger dan f 10 per ha, kan dit een *gevolg* zijn van het hogere rendement van de grond. Zelfs is het mogelijk, dat op de economisch minst waardevolle gronden een pacht kan worden goedgeemaakt van meer dan f 10, ten gevolge waarvan de differentiële pachten dienovereenkomstig zullen stijgen. De S.-E.R. beschouwt een dergelijk verschijnsel als een natuurlijk gevolg van de rentabiliteit van de landbouw en verwerpt beheersing van de prijzen van de landbouwproducten als middel om de pachtprijzen op het laagste niveau te handhaven.

Voor de verpachter heeft het inkomen uit de grond dus een samengesteld karakter:

- vergoeding van] de noodzakelijke kosten voor de instandhouding van het productie-apparaat;
- een absolute grondrente van f 10 per ha;

AUSTIN

spaar
kilometer na
kilometer geld

R. S. STOKVIS & ZONEN N.V.
140 dealers en subdealers,
overal in Nederland.

- een differentiële grondrente boven het minimum van f 10 voor zover de rentabiliteit van de grond hiervoor ruimte laat.

Behalve een minimum-pacht moet naar de mening van de S.-E.R. ook een minimum-ondernemersinkomen zeker gesteld worden, nl. de redelijke winst ingevolge het Pachtbesluit 1941.

Deze eis kan tot verstrekkende consequenties leiden. Wanneer nl. de uitkomsten bij vrije prijsvorming het niet mogelijk zouden maken dit minimum-inkomen voor grond en ondernemer te verwezenlijken, zal overheidsingrijpen nodig zijn. Het ligt voor de hand dan de oplossing te zoeken in de vorm van minimumprijzen, die deze minimale inkomens in elk geval garanderen. De mogelijkheid is echter niet uitgesloten — en de S.-E.R. wijst in dit verband op de noodzaak een nader onderzoek in te stellen —, dat deze garantieprijzen zouden komen te liggen boven de kostprijzen, steunende op het huidige niveau van pachtprijzen en ondernemersbeloning voor de marginale bedrijven. Het gevolg zou dan zijn, dat het kostprijspeil van de landbouwproducten, over de gehele linie wordt verhoogd. Immers, de differentiële pachten worden afgeleid van de minimum-pacht en een stijging van de pacht voor de economisch minst waardevolle gronden betekent automatisch een hogere pacht voor bedrijven met betere gronden. Een dergelijke prijspolitiek zou echter een bedreiging kunnen betekenen voor de export. De S.-E.R. beveelt dan ook aan niet zonder meer de door hem bepleite pachtprijzen te realiseren, maar eerst zoveel mogelijk te trachten deze te verwezenlijken binnen de grenzen van het huidige prijspeil van de landbouwproducten. Wanneer tenslotte zou blijken, dat dit prijspeil ontoereikend is om een minimum-pacht en een minimum-ondernemersinkomen goed te maken, „(zou) de Regering zich... alsnog kunnen beraden met welke middelen zij in de bedoelde situaties verandering wenst te brengen”.

Hier wordt dus de mogelijkheid opengelaten tot subsidiëring van bedrijven, die eigenlijk niet rendabel zijn. Uitgangspunt is nl. handhaving van het landbouwproductie-apparaat in zijn huidige omvang en in het kader van de algemene economische politiek, gericht op het scheppen van werkgelegenheid voor een steeds groeiende bevolking, moet het o.i. aanvaardbaar worden geacht bestaande landbouwbedrijven evenzeer te beschermen als jonge industrieën, die hun levensvatbaarheid nog moeten bewijzen. Pas wanneer onomstotelijk zou komen vast te staan, dat aanwending van de productiefactoren, land, kapitaal en arbeid, in een andere richting meer rendabel zou zijn, zou uit economische overwegingen opoffering van een deel van het landbouwproductie-apparaat verantwoord kunnen zijn. Voor zover een Europese integratie op het gebied van de landbouw met zich zou brengen, dat het Europese prijsniveau voor

agrarische producten hoger zou komen te liggen dan het Nederlandse en de afzetmogelijkheden voor de Nederlandse landbouw dienovereenkomstig zouden toenemen, zou dit probleem automatisch tot een oplossing kunnen komen, doordat de sub-marginale bedrijven dan rendabel zouden kunnen worden geëxploiteerd.

Het advies van de S.-E.R. om de pachtprijsbeheersing te doen steunen op de rentabiliteit van de grond geeft geen oplossing, die pasklaar is. Theoretisch kan de grondrente worden berekend als rest-inkomen door van de bruto-uitkomsten van het bedrijf alle andere productiekosten af te trekken. Dit vooronderstelt kennis van de beloning van deze productiefactoren. In de landbouw nu is het bijzonder moeilijk uit te maken, wat de ondernemersbeloning moet zijn. De landbouwer, die in het gezinsbedrijf mede-arbeidt en kapitaal verschaft, wordt beloond in de vorm van arbeidsloon en rente over het kapitaal. Als ondernemer dient hij bovendien een beloning te ontvangen voor het organiseren van de productie.

De discussie rondom een objectieve maatstaf voor deze ondernemersbeloning is nog steeds gaande. De Stichting voor de Landbouw vraagt een procentuele opslag (20 pCt) op de totale kosten. In zijn proefschrift „Methode van kostprijsberekening in de landbouw” heeft Dr J. Horring zich uitgesproken voor een vaste procentuele opslag op de kosten van de toegevoegde waarden. Mocht men het al eens worden over de te hanteren maatstaf voor de ondernemersbeloning en over de hoogte van de opslag hiervoor, dan betekent dit bij de methode van kostprijs- en rentabiliteitsberekeningen zoals die in ons land wordt nagestreefd en waarbij men werkt met type-bedrijven, dat nog slechts de mogelijkheid is gegeven tot het bepalen van de ondernemersbeloning onder genormaliseerde productie-omstandigheden onder leiding van een ondernemer met „genormaliseerde” kwaliteiten. Voor zover de uitkomsten van het bedrijf dan boven de productiekosten — met inbegrip van de ondernemersbeloning — een overschot zouden laten, kan dit worden toegeschreven aan de grond. Zodra echter in de praktijk de feitelijke productie-omstandigheden afwijken van de genormaliseerde, is het moeilijk de juiste beloning en voor de ondernemersprestatie en voor de grond te bepalen.

Om het aandeel van de grond in de rentabiliteit van het bedrijf — voor zover dit boven het gestelde minimum uitkomt en dus ruimte laat voor een differentiële grondrente — te berekenen, zullen ook enkele objectieve maatstaven ter vergelijking van de bijdrage van de grond in de verschillende bedrijven kunnen helpen. Bepaalde eigenschappen zullen zich hiertoe waarschijnlijk wel lenen, bijv. bodemvruchtbaarheid, ligging t.o.v. de markt, verkaveling. Moeilijker zal het zijn, wanneer op advies van de S.-E.R. — zulks in navolging van het Rapport Bodemegaliseringsfonds — tevens met de bedrijfsgrootte rekening zou moeten worden gehouden. Op grond van de overweging, dat de omvang van de landbouwbedrijven in ons land meestal afwijkt van de optimale grootte, wordt nl. een hogere pacht per ha voor bedrijven boven de optimale grootte en een lagere pacht per ha voor bedrijven kleiner dan dit optimum bepleit. Hierbij kan allereerst de vraag worden gesteld, of de optimale grootte van een landbouwbedrijf is vast te stellen. Bovendien zal, gegeven de bedrijfsgrootte, steeds de ondernemersactiviteit in belangrijke mate bepalend zijn voor de uitkomsten van het bedrijf. Terecht sluit de S.-E.R. zich aan bij de mening, weergegeven in het Rapport Bodemegaliseringsfonds, dat — hoewel theo-

retisch een pacht variërend naar bedrijfsgrootte te verdedigen is — nog veel onderzoeken nodig zijn, alvorens de relatie tussen rentabiliteit van de grond en bedrijfsgrootte enigszins zal kunnen worden benaderd.

Uit het vorenstaande kan wel worden geconcludeerd, dat er, ook wanneer men op grond van uitgebreide onderzoeken de beschikking krijgt over vele gegevens van type-bedrijven, voor het individuele bedrijf de beslissing over de hoogte van de pacht (en daarmee tevens over de hoogte van het ondernemersinkomen) steeds een min of meer arbitrair karakter zal blijven behouden. Om en de bijdrage van de ondernemer en die van de grond zoveel mogelijk op de juiste wijze te belonen, stelt de S.-E.R. voor aan het criterium „redelijke winst”, dat de Grondkamers voor toetsing van de pachtvereenkomsten hanteren, een meer concrete inhoud te geven en wel door een minimum- en een maximumwinst te bepalen. De minimumwinst zou in verband met het risico o.a. afhankelijk moeten worden gesteld van de hoogte van de ondernemersbeloning, die de Overheid in haar minimumprijzen garandeert: een lage ondernemersbeloning rechtvaardigt een hogere minimumwinst dan een in de garantiéprijzen besloten hoge ondernemersbeloning. Over de maximumwinst spreekt de S.-E.R. zich niet nader uit, maar er wordt op gewezen, dat deze voortdurend zal moeten worden aangepast aan veranderingen in bedrijfsteknik e.d. De vaststelling van deze maximumgrens zal ongetwijfeld moeilijkheden met zich brengen en niet bij voorbaat een juiste toerekening aan ondernemersprestatie en grond waarborgen. Wanneer bijv. de ondernemersprestatie met de maximum-ondernemersbeloning onvoldoende is gewaardeerd, zal de verpachter een extra-grondrente ontvangen.

De moeilijkheden worden nog groter, wanneer we bedenken, dat de pachtvereenkomsten gesloten worden voor een aantal jaren. Voor een benadering van de juiste pachtprijs zal dus de rentabiliteit van het betrokken bedrijf voor een bepaalde periode in de toekomst moeten worden berekend.

Tenslotte zullen bij de pachtprijsbepaling de kosten van de gebouwen slechts mogen worden vergoed, voor zover deze op het betrokken bedrijf zijn afgestemd en dus economisch verantwoord zijn.

Is het wonder, dat enkele leden van de S.-E.R. — hoewel in beginsel voorstanders van een pachtprijsbeheersing — verklaren „gereserveerd te staan tegenover de ingewikkelde manier voor pachtprijsbepaling, welke de Raad aanbeveelt”? Anderzijds moet worden erkend, dat bij de gestelde doeleinden een eenvoudiger methode voor de pachtprijsbeheersing moeilijk te vinden zal zijn.

De beheersing van kooprijzen.

Met betrekking tot de beheersing van de kooprijzen adviseert de S.-E.R. — voor zover prijsbeheersing althans wordt geaccepteerd — deze te doen steunen op de pachtprijsbeheersing en wel in die zin, dat als basis voor de maximumprijs bij verkoop van een stuk land de hoogst toelaatbare pachtprijs moet dienen. Blijft dan over de vraag, tegen welke rentevoet deze gekapitaliseerd dient te worden. De S.-E.R. adviseert in beginsel als rentevoet te hanteren het voortschrijdend gemiddelde van het rendement van aflosbare overheidsobligaties. Voor zover het gaat om kapitalisatie van de waarde van de grond, meent hij in de zekerheid, die dit bezit geeft boven andere vormen van geldbelegging aanleiding te vinden om de interestvoet, met behulp waarvan deze kapitalisatie geschiedt, lager te doen zijn dan de algemene rentestand

en te stellen op $\frac{3}{4}$ hiervan. Gezien de grotere risico's, die verbonden zijn aan het bezit van gebouwen, beveelt de S.-E.R. voor kapitalisatie van deze waarde aan de algemene rentestand als in bovenbedoelde zin onverkort te gebruiken.

Bij verkoop van landbouwgronden zal in meerdere mate dan bij pacht rekening moeten worden gehouden met de mogelijkheid van wijzigingen in de bestemming van de grond; zelfs dient in sommige gevallen een eventuele overgang naar een niet-agrarische bestemming te worden ingecalculleerd.

Ten aanzien van de wenselijkheid ook de koopprijzen van landbouwgronden te beheersen, blijkt de S.-E.R. verdeeld te zijn. Een meerderheid is van mening, dat beheersing van de koopprijzen ter bescherming van de aspirant-koper evenzeer gemotiveerd is als bescherming van de pachter met behulp van beheersing van het pacht-prijspeil. Een minderheid verklaart zich tegen koopprijsbeheersing en beroept zich daarbij vnl. op de onmogelijkheid een dergelijk stelsel te effectueren. Zolang de maximum-koopprijs maar iets lager is dan de waardering van de aspirant-koper, zal steeds in hogere prijzen voor in de verkoop mede betrokken objecten (dode en levende inventaris, gewas te velde) een vergoeding worden gezocht voor de te lage prijs van de grond. Dit systeem van koppelverkoop, dat tot dusverre de koopprijsbeheersing inderdaad grotendeels illusoir heeft gemaakt, zou met geen enkel middel te bestrijden zijn.

De voorstanders van een prijsbeheersing moeten toegeven, dat dit een zeer belangrijk argument is. Zij menen echter, dat verwacht mag worden, dat een pacht-prijsbeheersing op reële basis — zoals door de S.-E.R. bepleit — een belangrijke steun zal zijn voor de beheersing van de koopprijzen en er dan minder aanleiding zal zijn deze te ontduiken. Een deel van de S.-E.R. ziet als enige oplossing om het gestelde doel te bereiken het doorsnijden van de band tussen koper en verkoper. De Grondkamers zouden dan door aanwijzing van de koper de mogelijkheid tot enige bevoordeling van de verkoper

afsnijden. Deze politiek zou zelfs dienstbaar gemaakt kunnen worden aan een sanering van landbouwbedrijven. Dit betekent een drastisch ingrijpen in het eigendomsrecht, waar tegenover de meerderheid van de voorstanders van de koopprijsbeheersing toch zeer huiverig staat.

Door enkele leden wordt een „indirecte” beheersing van de koopprijzen aanbevolen en wel met behulp van het stellen van een maximum-grens aan de mogelijkheid tot hypothecaire belasting van het te kopen bedrijf. Hierdoor zal de vraag worden afgeremd, doordat diegenen, die zelf over onvoldoende kapitaal beschikken, minder mogelijkheden hebben een bedrijf te kopen. Aan dit stelsel is inhaerent een discriminatie tussen diegenen, die zelf kapitaal bezitten en de aspirant-kopers, die aangewezen zijn op een hypothecair crediet. Zij, die dit stelsel bepleiten, zijn echter van mening, dat er geen enkele reden is de aspirant-koper, die eigen middelen bezit, tegen zichzelf te beschermen door een koopprijsbeheersing, waardoor zijn vermogensverlies zou kunnen worden voorkomen.

Voor de vele andere argumenten, die pro en contra de beheersing van koopprijzen worden aangevoerd, moge verder naar het advies worden verwezen. Kernpunt in de discussie rondom dit probleem is ongetwijfeld de vraag, in hoeverre dit stelsel effectief kan worden gemaakt. Bij het bepalen van zijn standpunt zal men niet uit het oog mogen verliezen, dat, wanneer eenmaal de prijzen losgelaten zijn en deze onder invloed van de landhonger tot een te hoog niveau worden opgedreven, het wederinstellen van een prijsbeheersing met zeer veel moeilijkheden gepaard zal gaan.

Het advies van de S.-E.R. werpt vele problemen op. In elk geval is duidelijk, dat de beheersing van de pachten koopprijzen naar de beginselen als in het advies aangegeven niet anders dan geleidelijk en na velerlei onderzoekingen zal kunnen worden ingevoerd. Daarbij ontkomt men zelfs niet aan de twijfel of een dergelijk stelsel wel te verwezenlijken is.

's-Gravenhage.

F. TERLOUW, ec. dra.

De verbruikscoöperaties in Zweden

Omstreeks 1860 werden in Zweden de eerste verbruikscoöperaties opgericht met als doel de kosten van levensonderhoud te verlagen door middel van gezamenlijke inkopen. De behoefte aan een dergelijke coöperatieve beweging werd toentertijd het sterkst gevoeld door de economisch-zwakke arbeiders; het initiatief tot het vormen dezer coöperaties ging echter niet van deze arbeiders uit, maar van mensen met een grote sociale belangstelling. Pas tegen het einde der 19e eeuw werd dit initiatief door de arbeiders overgenomen en ontstond een coöperatieve beweging, wier ontwikkeling gelijke tred ging houden met die der vakverenigingen en die der politieke arbeidersbeweging. In de latere stadia dezer ontwikkeling toonden ook andere sociale groepen belangstelling voor de coöperatieve gedachte en hoewel de arbeiders nog altijd met meer dan de helft van het ledenaantal de belangrijkste groepering binnen de beweging vormen, kan men thans niet meer van een uitgesproken arbeidersbeweging spreken, maar van één wier samenstelling representatief mag worden genoemd voor de opbouw van het Zweedse volk. Welke plaats de coöperatieve beweging in het Zweedse leven inneemt, kan duidelijk worden geïllustreerd aan de hand van enige cijfers:

ledenaantal der verbruikscoöperaties:	per ultimo:
68.000	1908
119.000	1914
248.000	1920
451.000	1930
568.000	1935
700.000	1940
829.000	1945
993.000	1951

Doorgaans vertegenwoordigt elk lid een huisgezin en omdat zgn. dubbele lidmaatschappen, waarbij men dus tegelijkertijd lid van meerdere coöperaties is, slechts sporadisch voorkomen, mag men veilig aannemen, dat 1 miljoen gezinnen lid zijn van een coöperatieve verbruiksvereniging. Stelt men nu de gemiddelde grootte van het Zweedse gezin op $3\frac{1}{2}$ en de bevolkingsgrootte op 7 miljoen dan houdt dit dus in dat 50 pCt der Zweedse bevolking de coöperatieve gedachte daadwerkelijk ondersteunt.

Kooperativa Förbundet, de centrale organisatie der coöperaties.

Aanvankelijk werkten de coöperatieve gemeenschappen onafhankelijk van elkander, totdat men omstreeks

1900 besloot tot het oprichten van een centrale organisatie, Kooperativa Förbundet. De instelling van deze organisatie had aanvankelijk het doel de ideële werkzaamheden der coöperaties te coördineren, maar enkele jaren later breidde K. F. haar werkzaamheden uit tot de groothandel: ze werd mede een inkoopvereniging voor de aangesloten coöperaties. In een nog recenter stadium betrad K.F. ook het terrein der productie, hetzij door bestaande ondernemingen over te nemen, hetzij door nieuwe op te richten. Een gelijksoortige ontwikkeling ziet men ook bij de grotere leden van K.F., die overgingen tot het exploiteren van bakkerijen, koffiehuisen, restaurants etc.

Ook op het gebied van de internationale samenwerking was K.F. actief: tezamen met de coöperatieve bewegingen in Denemarken, Noorwegen en Finland kwam men in de jaren dertig tot de oprichting van de Luma-gloeilampenfabrieken en van het Noordse Handelsverbond.

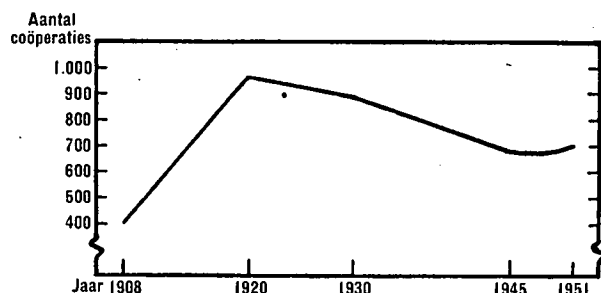
De verhouding tussen de coöperaties en hun centrale organisatie.

Eén der grondbeginselen van K.F. is de vrije toe- en uitredingsmogelijkheid van haar leden. Bovendien bestaat er van de zijde der coöperaties geen enkele verplichting de daarvoor in aanmerking komende goederen van K.F. te betrekken of van andere diensten van deze organisatie gebruik te maken. Zeer terecht is men namelijk van mening, dat K.F. geen bestaansrecht meer zou hebben, als haar leden niet zou worden toegestaan van andere leveranciers te betrekken, in geval deze laatsten tot goedkopere leveranties in staat zouden blijken te zijn. De verbruikcoöperaties nemen dus ten opzichte van hun inkoopcentrale een tamelijk vrije houding aan en als men dan ook de coöperatieve winkels bezoekt, zal men daar ook in vrij grote omvang vreemde merken aantreffen.

Toch valt er een zekere lijn in deze houding tot K.F. te bespeuren. Er is wel degelijk sprake van een afzettrouw, nl. met betrekking tot de zgn. heroïsche artikelen. Dit zijn artikelen, die nauw verbonden zijn met de strijd tegen de kartels en de trusts. Zo zal men in de coöperatieve winkels uitsluitend margarine, gloeilampen, meel, rubberoverschoenen aantreffen, geproduceerd in de ondernemingen van K.F. In andere artikelgroepen begint men zo veel mogelijk de verkoop van het door K.F. uitgebrachte merk, maar daarnaast neemt men in het assortiment ook vreemde merken op om aan de zo sterk uiteenlopende smaken der cliënteel te voldoen.

De structuur der coöperatieve beweging.

De grootte van de bij K.F. aangesloten leden loopt sterk uiteen. Naast de kleine landelijke gemeenschappen bestaat als grootste coöperatie die van Stockholm met 145.000 leden.

Uit bovenstaande grafiek blijkt, dat het aantal verenigingen in 1920 een maximum bereikte, maar dat dit aantal ten gevolge van de na de tweede wereldoorlog aangevan-

gen rationalisatie geleidelijk is teruggelopen. Het gemiddelde aantal leden per verbruikcoöperatie is daarentegen geleidelijk gestegen en wel van 181 in 1908 tot 1.456 in 1951.

Inzicht in de structuur der coöperatieve beweging verschaft de navolgende tabel, waarin de verenigingen volgens grootte van het ledenaantal verdeeld zijn:

grootteklasse:	aantal verenigingen:
tot 300	200
300—500	126
500—1.000	140
1.000—3.000	152
3.000—5.000	36
5.000 of meer	28

Onderstaande cijfers geven een overzicht van de in de loop der jaren door de coöperaties geëxploiteerde winkels:

winkels der coöperaties:	per ultimo:
440	1908
739	1914
1.592	1920
2.229	1925
3.302	1930
4.144	1935
5.301	1940
6.467	1945
8.149	1951

De werkzaamheden van K. F. op cultureel gebied.

De democratische grondslag der coöperatieve beweging maakt het voor het voortbestaan der beweging noodzakelijk, dat de nodige aandacht wordt geschonken aan de geestelijke ontwikkeling der leden. K.F. ondersteunt door allerlei maatregelen het culturele werk der coöperaties. Zo geeft ze een weekblad uit met een oplage van niet minder dan 600.000 exemplaren, ze heeft een trainingscentrum gesticht voor functionarissen der beweging, ze organiseert schriftelijk onderwijs. Jaarlijks geeft K.F. tevens een veertigtal populair-wetenschappelijke boeken uit tegen redelijke prijzen. Tot de publicaties behoort o.a. 'The social framework' van J. R. Hicks.

De commerciële activiteit van K.F.

Om een inzicht te geven in de zuiver commerciële activiteit van K.F. mogen de volgende cijfers dienen. De omzet van K.F. beliep in 1951 1.328 mln Zw. kr., waarvan voor een bedrag van 760 mln Zw. kr. in een veertigtal eigen ondernemingen werd geproduceerd. Van dit bedrag werd voor 700 mln Zw. kr. aan de aangesloten leden geleverd; geëxporteerd werd voor 172 mln Zw. kr., terwijl het resterende bedrag gevormd werd door leveringen aan de Staat en andere organisaties. Stelt men nu de verkopen van K.F. aan haar leden tegenover de totale omzet van die coöperaties, dan verkrijgt men de procentuele aankopen der coöperaties bij K.F. Wetende, dat in 1951 de totale omzet der verbruikcoöperaties niet minder dan 1.973 mln Zw. kr. bedroeg, komt men tot de merkwaardig lage aankoop van 35 pCt. Bij het beoordelen van dit percentage moet men zich rekenschap geven van het feit, dat K.F. haar omzet berekent naar groothandelsprijzen en dat de coöperaties dit doen naar kleinhandelsprijzen. Desalniettemin blijft de procentuele aankoop laag te noemen. Een gedeeltelijke verklaring hiervoor ligt in het feit, dat niet alle artikelen, die door de plaatselijke coöperaties worden omgezet, in aanmerking komen om centraal te worden ingekocht of in de fabrieken van K.F. te worden vervaardigd. Dit is bijv. het geval met de niet-duurzame levensmiddelen, zoals brood, melk etc.

Eenzijds zien we echter, dat K.F. bepaaldelijk niet geïnteresseerd is in verscheidene artikelen, die wèl voor centrale inkoop of eigen productie in aanmerking komen, anderzijds dat K.F. haar eigen productie ver uitdrijft boven de behoeften van haar leden. De eigenlijke verklaring voor de merkwaardige commerciële houding van K.F. tot haar leden moet dan ook in geheel andere richting worden gezocht. In Zweden is men geen aanhanger van het coöperatief socialisme, het coöperatisme. Dit houdt in, dat op de duur de coöperaties de gehele economische bedrijvigheid van een land zullen moeten beheersen en dat dus o.a. de gehele nationale productie en distributie coöperatief zal moeten geschieden. Men beschouwt de maatschappelijke taak der coöperaties in Zweden veeleer als een correctieve. K.F. wenste zich daarom ook alleen daar in te schakelen, waar misbruiken uit de weg te ruimen vielen, of waar ze haar leden diensten kon bewijzen, die andere niet konden of wilden verrichten.

Anders Hedberg heeft deze opvatting in zijn geschrift: „De verbruikcoöperaties in Zweden” heel duidelijk naar voren gebracht. Het blote feit, zegt hij o.a., dat K.F. een artikel op grote schaal verkoopt, voldoende om een lonende productie te waarborgen, is nog geen geldige reden om een eigen productie aan te vangen. De consumenten werken samen teneinde zich tegen redelijke prijzen van goede kwaliteitsproducten te verzekeren. Wanneer dit bereikt kan worden zonder coöperatieve fabrieken moet K.F. zich niet met de productie inlaten. In de tweede plaats behoort K.F. slechts dan tot eigen productie over te gaan, als de coöperatieve beweging directe vooruitzichten heeft, een onderneming in stand te kunnen houden, die tenminste even sterk en technisch perfect is als de beste in het land. Om dus tot een bedrijfseconomisch verantwoorde productie te geraken, staat K.F., gezien de beperkte behoeften der leden-coöperaties, voor de noodzakelijkheid afzetgebied te zoeken buiten de kring der coöperatieve beweging.

Hoewel beperking van de verkoop tot de eigen leden geen voorwaarde is, moet ze toch als een integrerend bestanddeel van elke coöperatie beschouwd worden. In sommige kringen der Zweedse coöperatieve beweging ziet men dan ook de verkoop aan buitenstaanders als een inbreuk op haar grondbeginselen. Vasthouden aan deze grondbeginselen zou echter blijk geven van een ongewenste doctrinaire starheid. Het alternatief zou immers zijn, af te zien van eigen productie, totdat de coöperatieve kleinhandel voldoende afzetmogelijkheden biedt. Het doel der coöperatie: het verschaffen van kwaliteitsproducten tegen redelijke prijzen, zou dan vooralsnog niet kunnen worden bereikt.

Interessant is het om de productie van K.F. uit te drukken in een percentage van de nationale productie. Men komt dan tot onderstaande tabel:

eetbare oliën	90
gloeilampen	50
margarine	30
kunstmeststoffen	30
meelproducten	25
werkkleding	20
rubberproducten	15

De meest-uiteenlopende producten komen in het assortiment van K.F. voor, zoals weegmachines, kappersstoelen, waspoeder, porcelein, stofzuigers etc. Zelfs op het gebied der brandstofvoorziening bereikte K.F. over 1951 een omzet van 152 mln Zw. kr.

Het optreden van K.F. tegen prijscombinaties.

In direct verband met bovenvermelde commerciële activiteit staat de succesvolle strijd van K.F. tegen kartels

en trusts. Voor een goed begrip van de Zweedse coöperatieve beweging is aanhaling van enkele momenten uit dit optreden dienstig. De gloeilampenindustrie was in de jaren dertig in handen van een internationaal concern, dat in Zweden hogere prijzen berekende dan in andere landen. In samenwerking met de coöperatieve bewegingen in Denemarken, Noorwegen en Finland bouwde K.F. in de jaren 1930/32 haar bekende LUMA-fabrieken en noodzaakte hierbij de trust tot een prijsverlaging van niet minder dan 35 pCt. De acties tegen de prijscombinaties zijn nu minder talrijk geworden en K.F. stelt zich nu als taak, te verhinderen dat nieuwe misbruiken optreden. Maar nog in 1949 boekte K.F. een belangrijk succes, toen ze door overname van de Henkel-fabrieken de prijs van een pakje Persil met niet minder dan 20 pCt kon verlagen. Afgezien van de acties tegen de prijscombinaties met de daaruit voortvloeiende resultaten had het optreden van K.F. nog een ander gevolg, nl. dat andere bedrijven werden gedwongen de mogelijkheden tot rationalisatie te gaan onderzoeken.

De prijspolitiek der coöperaties.

Een andere karaktertrek der coöperatieve beweging mag niet onvermeld blijven, nl. dat men de verkoop tegen marktprijzen verwerpt en daarentegen een actieve prijspolitiek voorstaat. Men is van mening, dat hoge prijzen, hoewel resulterend in een hoog dividend, bijdragen tot het hoog houden van het prijsniveau en aldus een bescherming vormen voor de inefficiënte winkeliers. Men is tevens gekant tegen een netto-prijspolitiek, omdat uiteindelijk de dividenden een bron voor de zelffinanciering vormen.

Samenwerking van K.F. met andere organisaties.

Ook met coöperatieve organisaties op ander terrein, we denken bijv. aan de coöperatieve huizenbouw, werkt K.F. ten nauwste samen. Reeds eerder werd het Noordse Handelsverbond genoemd. Dit is een interscandinavische importorganisatie, opgericht met het doel tot lagere inkooprijzen te komen van de geïmporteerde tropische producten, zoals koffie, zaidvruchten etc. De omzet over 1951 van deze organisatie bedroeg niet minder dan 250 mln Zw. kr., waarvan een bedrag van 170 mln Zw. kr. op rekening kwam van K.F.

De financiering der coöperatieve beweging.

Om lid te worden van een coöperatieve vereniging is een kapitaaldeelname vereist van 100 Zw. kr. Nadat van de gemaakte winst 15 pCt aan de reserves is toegevoegd wordt over deze kapitaaldeelname een dividend uitgekeerd van 5 pCt, alsmede een dividend over de door de leden verrichte aankopen. Gewoonlijk bedraagt dit verbruiksdividend 3 pCt. Het overgrote deel van het benodigde kapitaal wordt echter niet door directe stortingen verkregen. Door middel van een aanvangsstorting van 5 Zw. kr. kan men aspirant-lid worden en de verplichte kapitaalstorting van 100 Zw. kr. wordt dan verkregen, door jaarlijks het verbruiksdividend niet of slechts gedeeltelijk uit te betalen. Per ultimo 1951 bedroeg het kapitaal der coöperaties 129 mln Zw. kr. en de open reserves 111 mln Zw. kr. Het kapitaal van K.F. bedroeg op dat moment 230 mln Zw. kr. terwijl de geheime reserves geschat werden op 550 mln Zw. kr. Elk der aangesloten coöperaties wordt verplicht tot een minimum-storting van 150 Zw. kr., terwijl hieraan jaarlijks het dividend over de bij K.F. verrichte aankopen, gewoonlijk ten bedrage van 1 pCt, wordt toegevoegd.

Coöperatieve spaarbanken en verzekeringmaatschappijen.

Ook op het gebied van het spaarwezen is de coöperatieve gedachte doorgedrongen, waarbij de plaatselijke coöperaties als agenten voor K.F. optreden. Per eind 1951 bedroegen de spaardeposito's bij K.F. 171 mln Zw. kr. Aan het begin der 20e eeuw liet de „insurance-mindedness" nog zeer veel te wensen over. Om deze reden begon K.F. in 1908 een brandassurantiebedrijf, Samarbete, en in 1914 richtte zij de levensverzekeringmaatschappij Folket op. Beide staan onder gemeenschappelijke leiding. De grote hulpbronnen, waarover beide maatschappijen beschikken, worden gebruikt ter verdere ontwikkeling van de coöperatieve beweging. De gelden uit het spaarbankbedrijf worden echter niet gebruikt voor coöperatieve financieringsdoeleinden.

Slotopmerkingen.

Uit het bovenstaande blijkt, welk een belangrijke plaats de verbruikcoöperaties innemen in het Zweedse economisch leven, hetgeen in niet geringe mate te danken is aan de succesvolle strijd tegen de prijscombinaties en het op de juiste wijze opvatten van hun ideële taak.

Juist met het oog op de successen van de afgelopen jaren is het wellicht dienstig aan het eind van dit artikel te wijzen op de moeilijkheden, waarmee de coöperatieve beweging te kampen heeft, en op de maatregelen, welke ze genomen heeft om deze moeilijkheden op te lossen. Het inflationaire prijsverloop heeft nl. een sterke stijging der kosten met zich gebracht, terwijl anderzijds door deze prijsstijgingen de behoefte aan meer bedrijfskapitaal steeds pijnlijker gevoeld werd.

Door allerlei maatregelen tracht men de kosten te ver-

lagen, en in dit verband mogen de zelfbedieningszaken niet onvermeld blijven. Bij de gewone winkels bedragen de loonuitgaven niet minder dan 72 pCt van de totale kosten, zodat de overgang naar zelfbediening een belangrijke mogelijkheid tot rationalisatie kan bieden. De ontwikkeling van dit winkeltipe wordt verder vergemakkelijkt, doordat K.F. haar belangrijkste waren voorziet van een label, waarop een uitgebreide kwaliteitsaanduiding, alsmede een gebruiksaanwijzing voorkomen. Waren er eind 1949 nog slechts 9 zelfbedieningszaken, per ultimo 1950 was dit aantal reeds gestegen tot 326 en thans treft men ruim 500 van deze winkels aan.

Om aan de financieringsmoeilijkheden het hoofd te bieden, werden maatregelen genomen om tot een vergroting van het aandelenkapitaal te geraken. In 200 verbruikcoöperaties werd het aandeel per lid verhoogd van 100 tot 150 Zw. kr. Om een indruk te geven van de moeilijkheden zij nog vermeld, dat gedurende 1951 ten gevolge van de prijsstijgingen een additionele investering t.o.v. 1949 ten bedrage van 100 mln Zw. kr. vereist was, ten einde de voorraden op normaal peil te houden.

K.F. zag zich genoodzaakt nieuwe middelen aan te trekken in de vorm van een 3 pCt obligatielening, welke aan het begin van 1952 werd uitgegeven, ten bedrage van 68 mln Zw. kr. Een bijzonderheid van deze lening was, dat K.F. op zich neemt, bij de aflossing in 1972 de obligatiehouders schadeloos te stellen tegen een waardevermindering der Zw. kroon tot een maximum van 50 pCt der nominale waarde ¹⁾.

Rotterdam.

M. B. SCHOLLAART.

¹⁾ Voor nadere bijzonderheden zie „Een 'waardevaste' emissie" door Drs J. v. d. Meulen in „E.S.B." van 12 December 1951.

Ontwikkeling van de economische documentatie

Probleemstelling.

Met de behandeling van het referaatwezen op economisch gebied wordt een onderwerp aangesneden, dat na de tweede wereldoorlog zeer actueel is geworden. Actueel omdat het één van de problemen van onze tijd is, de schier eindeloze stroom van wetenschappelijke publicaties, welke in binnen- en buitenland verschijnt, te beheersen en het essentiële hieruit vast te leggen, zodat de vakmens op de hoogte blijft van de werkelijk belangrijke feiten, die binnen zijn vakgebied verschijnen.

Het is dan ook op dit punt, dat de bibliografie en het referaatwezen in geding komen. Hoewel er reeds diverse referaatdiensten en -organen op de verschillende vakgebieden werkzaam zijn, is de toestand nog verre van bevredigend. De verschillende referaatorganen overlappen elkaar ten dele, anderzijds is men nog allerminst zeker over het percentage literatuur, dat door de referaatschriften wordt bereikt.

Internationale ontwikkeling.

Het behoeft geen verwondering te wekken, dat de Unesco het als één van haar taken zag orde in deze materie te scheppen. Een uitvloeisel van hetgeen werd behandeld op een aantal vergaderingen, welke in de jaren 1949-1952 over dit onderwerp werden gehouden, is de instelling van nationale commissies voor de organisatie van de bibliografie en het referaatwezen, welke de bibliografie en de informatiediensten tot ontwikkeling moeten brengen, het onderzoek op het gebied van bibliogra-

fische methodiek stimuleren, de activiteit coördineren en het contact met de op dit terrein werkzame lichamen onderhouden.

Dit voor zover het het referaatwezen in het algemeen betreft. Bij de speciale vakgebieden treft men echter verschillende gradaties aan. Op het gebied van de economische wetenschappen is de toestand over het algemeen ongunstiger dan die op het terrein der exacte wetenschappen. Kent men op het laatste gebied een aantal referaatorganen van wereldformaat, vooral op chemisch terrein, op economisch gebied is, nadat in 1932 om financiële redenen de uitgave van de „Social Science Abstracts" werd gestaakt, geen equivalent verschenen.

De organen, die enigszins in deze richting gaan, m.n. het „Bulletin analytique de documentation politique, économique et sociale contemporaine"; de „Documentation Economique"; de „Liste mensuelle d'articles sélectionnés" (Nations Unies)¹⁾, hebben het nadeel, dat zij deels door eenzijdig bronnenmateriaal en het taaleigen van de uitgave, deels door het ontbreken van excerpten en de geringe frequentie van verschijnen — waardoor de attendering zeer wordt vertraagd — geen van allen beantwoorden aan de eisen, die aan internationale referaatorganen kunnen worden gesteld.

Wel zijn er voor enige onderdelen van de sociale wetenschappen alleszins verantwoorde uitgaven te noemen zoals: Population index, International Political Science Abstracts, Current Sociology.

¹⁾ Voor nadere gegevens raadplege men: Bibliographies in the Social Sciences; publ. by Unesco. Paris 1951. 129 blz.

Het „Comité de Coordination pour la documentation des sciences sociales”, te Parijs gevestigd, is echter actief werkzaam om op het bovenomschreven terrein de zo nodige coördinatie tot stand te brengen. In samenwerking met de Unesco wordt nagegaan wat de nationale referaatdiensten en -organen ²⁾ op het onderhavige gebied verrichten en in hoeverre het mogelijk is door samenwerking tot een internationale uitgave te komen.

De ontwikkeling in Nederland.

Is de toestand internationaal verre van bevredigend te noemen, in ons eigen land ligt de situatie voor de economische documentatie vergeleken met die van het buitenland gunstig. Mede door de samenwerking van een aantal bibliotheken op economisch en sociaal gebied is een documentatie tot stand gekomen, die nagenoeg het gehele terrein van de economische wetenschap in al haar facetten bestrijkt.

De wordingsgeschiedenis van deze documentatie is in feite gelegen in de geschiedenis van de Bibliotheek van de Economische Voorlichtingsdienst. Deze valt in twee perioden uiteen en wel van 1906-1936 toen de Bibliotheek de naam droeg van Economische Bibliotheek en de periode na 1936 toen tegelijk met de reorganisatie van de Economische Voorlichtingsdienst de Economische Bibliotheek onder het beheer van deze dienst werd gesteld en onder de naam van de Bibliotheek van de Economische Voorlichtingsdienst een geheel nieuwe phase inging.

Over de beginperiode valt niet veel te zeggen. In 1906 werd een Afdeling Handel bij het toenmalige Ministerie van Handel en Nijverheid opgericht. Deze afdeling werd o.a. belast met de handels- en economische voorlichting ten behoeve waarvan een bibliotheek diende te worden gevormd. Prof. H. Blink, bekend door zijn publicaties op economisch-geografisch gebied, werd als economisch adviseur aan de bibliotheek verbonden. Met een betrekkelijk klein budget werd een verzameling werken over verschillende landen, bedrijven en industrieën bijeen gebracht.

Dat het van het begin af de opzet is geweest, dat de economische bibliotheek een externe functie zou vervullen, blijkt uit de autobiografie van Prof. Blink (Dr H. Blink 12 Februari 1852-12 Februari 1932), waarin wij lezen: „De Economische Bibliotheek is de eerste instelling in ons land, die niet alleen door de ambtenaren van het Departement, maar ook door handelaren, industrielen, landbouwkundigen, studenten wordt geraadpleegd”. In de eerste jaren nadat de Economische Bibliotheek werd opgericht, heeft zij inderdaad betekenis voor het bedrijfsleven gehad. Toen echter geleidelijk de persoonlijke invloed van Dr Blink op het werk van de bibliotheek afnam, wijzigde zich haar karakter en in de jaren 1930-1936 was eigenlijk nog alleen de adressen-voorlichting van belang. En dit viel te betreuen, want zoals in de zojuist genoemde autobiografie wordt opgemerkt: „De Economische Bibliotheek vormt een instelling, waarvan men de invloed niet in cijfers kan aanduiden, maar die, als zij wordt voorzien van het nodige, van onberekenbaar nut is in onze tijd”.

Deze woorden zijn vooral in de na-oorlogse jaren weer van kracht gebleken en het zijn juist de begrippen „de invloed” en „het nut” van een bibliotheek, waarop nader zal worden ingegaan. De invloed is zoals terecht wordt gezegd afhankelijk van het materiaal, waarmee een bi-

bliotheek wordt voorzien. Maar, en dat is wat Prof. Blink in zijn tijd niet heeft kunnen voorzien, zelfs het materiaal is niet de hoofdfactor, maar de wijze, waarop dit wordt bewerkt en ter beschikking gesteld, bepaalt het nut.

De ontwikkeling na 1936.

Dit belang is direct ingezien bij de reorganisatie van de Economische Voorlichtingsdienst en zo kon in 1936 de tweede periode beginnen en werd de Bibliotheek van de Economische Voorlichtingsdienst de eerste in ons land, waar een economische documentatie werd opgezet, welke kon dienen voor de eigen dienst, het eigen Ministerie, maar tevens voor het Nederlandse bedrijfsleven in de ruimste zin.

De Bibliotheek kreeg tot taak:

het instandhouden van een boekerij op economisch gebied;
het verzamelen van binnen- en buitenlandse literatuurgegevens t.b.v. de economische- en de handelsvoorlichting;
het vastleggen en toegankelijk maken van deze gegevens;
het verstrekken van literatuurinlichtingen.

De activiteit van de Bibliotheek richt zich zoals reeds is aangevoerd op de behoefte aan literatuurdocumentatie van:

- het Ministerie van Economische Zaken (in het bijzonder de Economische Voorlichtingsdienst), de diensten, ressorterend onder dit Ministerie en de officiële en semi-officiële instellingen, die hun werkterrein op economisch gebied hebben;
- het bedrijfsleven, dat voor de algemene economische documentatie en voor de documentatie van onderwerpen, welke buiten de sfeer van het eigen bedrijf liggen, kan putten uit het reservaat van genoemde centrale economische documentatie.
- particulieren, als publicisten, studerende.

Bij de aankoop van literatuur is dan ook doorslaggevend het praktisch nut dat deze voor genoemde groepen heeft. Het terrein van activiteit omvat de toegepaste economie (w.o. economische beschrijvingen van landen, takken van landbouw en industrie, de ontwikkeling van het geld-, crediet- en bankwezen, handel en verkeer), de theoretische economie, de bedrijfseconomie, sociale vraagstukken, economische politiek en -wetgeving en rand- en nevengebieden der economie als sociologie, staatkunde en rechtswetenschap.

In eerste aanleg werden vooral de gegevens verwerkt, welke tot het terrein van de toegepaste economie kunnen worden gerekend. Na 1945 nam de behoefte aan documentatie op economisch gebied sterk toe. Het tijdschriftbezit werd belangrijk uitgebreid, terwijl ook meer aandacht wordt besteed aan onderwerpen, waarover tot die tijd slechts in beperkte mate werd gedocumenteerd, zoals sociale vraagstukken, bedrijfseconomie, theoretische economie.

Samenwerking.

Door de samenwerking met de documentatie van andere bibliotheken wordt de mogelijkheid geschapen deze speciale eisen zo goed mogelijk op te vangen. In de eerste plaats kwam in 1946 de samenwerking met de Bibliotheek van de Sociale Voorlichtingsdienst van het Ministerie van Sociale Zaken tot stand. Deze dienst werd in dat jaar opgericht, waardoor tevens de noodzaak van een goed functionerende documentatie betreffende de diverse

^{2) 3)} International repertory of social sciences documentation centres; prep. for Unesco by the Co-ordinating Committee on Documentation in the Social Sciences. Paris 1952. 42 blz.

sociale vraagstukken ontstond. Om zo efficiënt en kostenbesparend mogelijk te werken werd coördinatie met de documentatie van de Bibliotheek van de Economische Voorlichtingsdienst gezocht. Een afsplitsing van het werkterrein werd gemaakt, hetgeen zowel zijn invloed doet gelden op de aanschaffing als op de documentaire en technische verwerking van de literatuurgegevens. Overeengekomen werd, dat de boeken en tijdschriften op specifiek sociaal terrein uitsluitend door de Bibliotheek van de Sociale Voorlichtingsdienst zullen worden bewerkt.

Een samenwerking op gelijke basis ontstond in 1950 met de Bibliotheek van de Nederlandsche Economische Hoogeschool en houdt in, dat deze bibliotheek de literatuurdocumentatie op theoretisch-economisch gebied verzorgt, terwijl daarnaast de nodige aandacht wordt besteed aan sociologie, politiek en agrarische economie.

Het gemeenschappelijk tijdschriftenbezit, dat door de drie samenwerkende bibliotheken wordt bewerkt, bedraagt ruim 2.500. Het vertegenwoordigt tijdschriften uit nagenoeg alle landen der wereld en kan als toonaangevend voor het bestreken terrein worden beschouwd. Van ruim 600 basistijdschriften worden als regel de meeste artikelen in de documentatie opgenomen. Het totale boekenbezit dat jaarlijks in de centrale kartotheek wordt opgenomen, belooft ongeveer 3.000, terwijl het aantal tijdschriftartikelen dat wordt gerefereerd 20.000 bedraagt. De resultaten van de gezamenlijke documentatiearbeid worden in een centrale literatuurkartotheek ³⁾

³⁾ Voor technische bijzonderheden raadplege men: Gerda M. van AnDEL, „La coopération dans le domaine de la reproduction et de la distribution des fiches de documentation”, opgenomen in „Revue de la documentation”, van 4 November 1949.

opgenomen, terwijl in een binnenkort te verschijnen referatenblad een selectie van de belangrijkste literatuur zal worden gegeven. Daarnaast is de mogelijkheid geopend abonnementen af te sluiten op de literatuur-fiches.

Slotbeschouwing.

Bij bovenstaande beschrijving van de economische documentatie is een belangrijk deel gewijd aan de documentatie uitgevoerd door de Bibliotheek van de Economische Voorlichtingsdienst. Dit is verklaarbaar als men bedenkt, dat deze documentatie een grote betekenis heeft gekregen — de uitlening bedraagt ca 80.000 stuks per jaar — waarbij de samenwerking met andere bibliotheken een belangrijke factor is geweest. Men dient er echter rekening mede te houden, dat ook deze coördinatie zijn grenzen heeft. Het zal onvermijdelijk blijven, dat Nederland de beschikking houdt over kleine gespecialiseerde economische documentatiediensten, gespecialiseerd hetzij op bepaalde groepen van gebruikers, hetzij regionaal of op bepaalde onderdelen van het economisch leven. Bij deze laatste categorie behoren zeer zeker ook de gespecialiseerde technische instellingen die vaak de economische zijde van hun vakgebied in hun activiteit betrekken. Duidelijk is, dat ook op het gebied van de documentatie, coördinatie leidt tot verbetering, waarbij door scherpe afbakening van werkterrein het gehele complex van de te bewerken vakgebieden kan worden vergroot, echter zonder kostenverhoging.

's-Gravenhage.

G. M. VAN ANDEL.

Economische kroniek van Indonesië

(1e kwartaal 1953).

Import.

De verwachte uitwerking van het systeem der gedifferentieerde „inducementpremies”, thans „invoerprenies” genoemd, kwam reeds op 22 Januari ¹⁾.

Uit de groep van goederen, welke voordien zonder invoerprenie (wel te onderscheiden van de gebruikelijke invoerrechten!) mochten worden ingevoerd, is een groot aantal gelicht dat thans met 33 $\frac{1}{3}$ pCt wordt belast. Sommige zijn zelfs overgeheveld naar de reeds bestaande groep, waarvan 100 pCt werd geheven. Een enkel artikel is van de 100 pCt groep naar de 33 pCt groep verhuisd.

Het behoeft geen betoog, dat bij dergelijke tariefverschillen het voor ondernemers wel heel belangrijk wordt in welke groep hun grondstoffen, gereedschappen, onderdelen, machines, eindproducten en de daarmee concurrerende artikelen zijn ingedeeld; dat vele hunner het de moeite waard achten te pogen de Overheid er van te overtuigen, dat bepaalde artikelen beter in een hogere dan wel lagere groep geplaatst kunnen worden; dat hun wensen nog al eens divergeren.

Evenmin is er weinig fantasie voor nodig om in te zien, welke mogelijkheden onder deze omstandigheden ontstaan voor smokkelaars, speculanten e.d. enerzijds en voor het „aanleiding tot critiek zoekende” deel der pers

anderzijds ²⁾. Ook in parlementaire kringen maakte men zich zorg over de recente prijsstijgingen en de daaruit voortspuitende onrust bij het publiek.

Woensdag jl. verdedigden de Ministers van Financiën en van Economische Zaken hun beleid. De Minister van Financiën (Sumitro) wees het parlement er op, dat de getroffen maatregelen niet de oorzaak zijn van de prijschommelingen e.d. maar juist een gevolg van de wanverhoudingen in het economisch leven van Indonesië en gericht op het verzachten van de schadelijke gevolgen daarvan.

Naast de bekende externe oorzaken van de huidige moeilijkheden legde de Minister bijzondere nadruk op „de nog niet bevredigende productiviteit, d.i. de activiteit van de leden der maatschappij om het eigen bestaan te ordenen en te regelen” ³⁾. De Minister illustreerde het onbevredi-

¹⁾ Hoe rijk de fantasie van de lezers der „E.-S.B.” ook moge zijn, ze zullen er toch niet aan gedacht hebben, dat zelfs de Nederlandsche Economische Hoogeschool te Rotterdam nog medeverantwoordelijk gesteld kan worden voor het regeringsbeleid in Indonesië. Ook hier is de werkelijkheid fantastischer dan de fantasie. Door alle andere „Rotterdamers” tot zijn medewerkers of vrienden te maken heeft — volgens het dagblad „Merdeka” — Dr Sumitro voorkomen, dat zij tegen hem in oppositie zouden komen. Hierdoor heeft hij zijn positie veilig gesteld „daar er zich thans in Indonesië geen personen meer bevinden, die in theoretisch-economische kennis op gelijk peil staan met Dr Sumitro”. (N.B. Bepaald onwaardig tegenover Amsterdam, Tilburg, enz.). De waardering voor Rotterdam is minder vliënd, als de schrijver nagaat wat Sumitro voor het volk gedaan heeft. Dank zij „de toepassing van zijn Rotterdamse theorieën” is de goudprijs in 10 maanden opgelopen van R. 32 tot R. 40 per gram (schr.: op basis van Nf 1 = R.3 is de officiële goudprijs R. 12.796 per kg fijn en is de prijs van gecondenseerde melk gestegen van R. 3 tot R. 7,50 per blik).

²⁾ Volgens het verslag van de „Nieuwsgier”, dd. 2 April 1953.

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 21 Januari 1953, blz. 46.

gend verloop van de productie voornamelijk met cijfers uit de exportsector (zie onder export). Maar evenmin is er reden tot tevredenheid over de activiteit van de Indonesische importeurs. De Regering heeft op alle mogelijke manieren geprobeerd tot een snelle ontwikkeling van een zelfstandige Indonesische importeursstand bij te dragen: financiële hulp, uitsluitende rechten tot import van lucratieve artikelen, verzorging van overheidsimporten e.d. Snel is het aantal importeurs toegenomen, veel is er verdiend, weinige hebben een goed gebruik gemaakt van de geboden kansen tot opbouw van een sterk en gezond bedrijf.

De Bank Negara Indonesia, die zich speciaal met de financiering dezer nieuwe importeurs bezig houdt; uit in haar juist verschenen jaarverslag 1950/51 ernstige klachten over de houding dezer importeurs en over de wijze, waarop zij de hun verstrekte credieten gebruikten. Het aantal importeurs bedraagt thans bijna 6.000. Volgens de Regering te veel om „de goederenvoorziening vlot en efficiënt te doen verlopen”.

Vast staat, dat er ernstige verstoringen reeds ontstaan zijn in de aanvoer van talrijke importartikelen. Java zit al enkele dagen zonder meel en (o.a.!) Uw kroniekschrijver zonder brood. Politiek gevaarlijk zou het zijn als de aanvoer niet voldoende was om de bevolking te voorzien van de artikelen (vooral kleding) die zij gewend is met de Lebaran⁴⁾ aan te schaffen. In verband daarmee is met ingang van 1 April een regeling in werking getreden, waarbij de hoeveelheid der goederen tot welker invoer de importeur gerechtigd is, in principe niet wordt gelimiteerd. Bij het verkrijgen van een voorlopige deviezenvergunning moet hij echter behalve de verschuldigde „invoerpriem” thans 75 pCt van de invoerwaarde in Rupiah's storten, i.p.v. de voorheen gebruikelijke 40 pCt. De banken mogen deze vooruitbetalingen niet financieren.

Dat door deze regeling een snelle aanvoer verwacht mag worden en door het hoge percentage der vooruitbetaling de circulerende geldhoeveelheid sterk verminderd met alle daarvan te verwachten gevolgen, heeft voor de Regering sterker gewogen dan de moeilijkheden, die de niet-kapitaalcrachtigen onder de Indonesische importeurs er door ondervinden. Wie de in het verleden gegeven kansen niet op de gewenste wijze heeft benut, moet er nu de consequenties van dragen. De Regering gaat het kaf van het koren scheiden. Bij de komende herregistratie zullen velen geen verlenging van hun erkenning als importeur ontvangen.

Naast de Regering zijn trouwens importeurs zelf reeds bezig met reorganisatie van de importhandel. Verschillende importeursverenigingen gaan er toe over zich zelf te saneren, door de zwakke broeders in hun gelederen er uit te zetten. Andere importeurs proberen door een nauwe samenwerking en met een klein aantal bekwaam leden tot combinaties te komen, die in staat zijn om, in het bijzonder regeringsorders, naar behoren te kunnen uitvoeren.

De export.

In zijn eerder genoemde rede zei de Minister van Financiën, dat „slechts een vluchtige blik op de agrarische productie buiten de sector van de levensmiddelen genoeg is om een beeld te verkrijgen dat verre van verheugend is. Vergeleken met het peil van vóór de tweede wereldoorlog is het exportvolume voor 1951 en 1952 voor suiker ge-

daald met 99, peper 94, hout 74, tabak 74, palmolie 50, thee 44 en copra 6 pCt”⁵⁾.

Inderdaad niet verheugend, ook al sprak de Minister niet over rubber en tin, die resp. 140 en ruim 100 pCt meer tons produceerden. Maar belangrijker nog dan het niveau, waarop de productie staat in vergelijking met vóór de oorlog, is de richting waarin de productie zich beweegt.

Uit de opgaven van het Centraal Kantoor voor de Statistiek blijkt voor de productie van ondernemingsgewassen het volgende:

Kwartaalgemiddelden

(in 1.000 tons)

in	rubber	thee ¹⁾	koffie	kina- bast	cacao	palm- olie	palm- pitten	vezels
1948	26,0	3,7	2,5	1,7	0,1	14,1	3,5	1,4
1949	42,7	6,8	2,7	1,6	0,2	29,7	7,3	0,6
1950	44,3	8,8	2,7	1,4	0,2	31,2	7,6	1,8
1951	54,7	11,6	2,9	2,2	0,3	30,3	7,5	4,0
1952 ²⁾	72,0	9,6	3,0	0,9	0,2	38,0	9,2	7,5

¹⁾ Incl. opkoop. ²⁾ Geschat door schr.

Uit de gegevens van het coprafonds blijkt: een maandgemiddelde in 1.000 tons in:

	1949	1950	1951	1952	Jan. 1953	Febr. 1953
Export	25,7	20,2	38,8	23,9	14,2	18,9
Binnel. industrie	10,8	10,3	5,8	11,3	15,5	13,3
	36,5	30,5	44,6	35,2	29,7	32,2

Conclusie: rubber, palmolie en -pitten, koffie en vezels vertonen een duidelijk opgaande lijn in de omvang van de productie. Thee, copra, kina vertonen een dalende tendentie. Voor de ondernemingsgewassen is het echter de vraag, hoe lang deze stijging gehandhaafd kan blijven, daar vele ondernemingen thans niet voldoende aandacht meer kunnen of willen besteden aan de instandhouding van de productiecapaciteit op lange termijn. In de onwettige occupatie van ondernemingsgronden is in het algemeen nog geen verbetering te bespeuren. De tabak lijdt er zwaar onder. Rietdiefstal en rietbranden in de suiker zijn gelukkig aanmerkelijk minder dan voorheen; waarschijnlijk dank zij de nieuwe vorm van samenwerking tussen tani's en suikerfabrieken. De kostprijs voor suiker ligt echter dermate hoog dat een herleving van de export zonder regeringssubsidie uitgesloten schijnt. De export van Lampong-peper is toegenomen van 2.500 ton in 1951 tot 4.300 ton in 1952. Voor 1953 verwacht men een export van 6.500 ton. Vergroting van het aanbod van dit monopoloid product is echter met een prijsdaling gepaard gegaan. Ook de concurrentie van peper uit India wordt duidelijker.

De concessie voor het Gemeenschappelijk Mijnbouwbedrijf Biliton is met vijf jaar verlengd en daarmee ook de directie die door de N.V. Biliton Maatschappij over dit bedrijf gevoerd wordt. Of in deze vijf jaar de nodige investeringen gedaan zullen worden om straks de dieper gelegen tinertsen rationeel te kunnen delven, hangt bij de gegeven verhoudingen af van de vraag, of de Regering van Indonesië tijdig bereid zal zijn tot een langdurige verlenging der concessie. Naast het volume der productie is, vooral bij de precaire deviezenpositie van Indonesië, de internationale prijsbeweging van directe betekenis.

Rubber.

Het maandgemiddelde voor R.S.S. I f.o.b. Singapore was het hoogst in Februari 1951: Str. \$ 225½ per 100 lbs. Met een kleine onderbreking in Augustus en September

⁴⁾ Lebaran — einde der Islamitische vasten, ter herinnering aan Mohammeds vasten gedurende de tijd dat hij zich schuil hield voor zijn vijanden — valt dit jaar op 10 Juni.

⁵⁾ Zie „De Economist” van Maart 1952, blz. 175.

1951 daalde de prijs tot Str. \$ 75,2 in October 1952. Na een kort herstel in November en December was het maandgemiddelde voor Februari 1953 Str. \$ 78.

De Working Party van de Rubber Study Group heeft het in Januari jl. te Londen tot een concept-overeenkomst gebracht met betrekking tot de vorming van een prijsstabiliserende internationale „bufferstock”. Er is een redelijke kans, dat de groep tot overeenstemming komt over de voorstellen, die aan de betrokken regeringen zullen worden voorgelegd, als in Juni a.s. de leden — wederom te Londen — bij elkaar komen.

Copra.

Reeds een jaar lang gaan de copraprijzen omhoog. Straights Copra noteerde in April 1952 gemiddeld £ 58 15/- per ton c.i.f. Europa; in Maart 1953 £ 96/-/. Verschillende argumenten worden genoemd ter verklaring van de dalende tendentie in de hoeveelheden, welke het coprafonds als centrale in- en verkoper der Regering opkoopt: illegale handel en smokkel; weersomstandigheden en insecten met nadelige invloed op de oogst; te grote marge tussen buitenlandse en binnenlandse prijzen, mede als gevolg van het feit dat het coprafonds met vertraging de wereldmarktbeveging volgt; toenemende moeilijkheden bij de opvoer. In hoeverre deze argumenten juist zijn en welke quantitative betekenis zij hebben is Uw kroniekschrijver verborgen gebleven.

Palmolie.

Palmolie doet thans ongeveer 2/3 van de prijs in Januari 1952 en vertoont sinds October jl. een neiging tot dalen. Voor een leek op dit gebied als Uw kroniekschrijver rees de vraag, waarom er zo'n geringe samenhang te constateren is tussen de beweging van de copraprijzen enerzijds en die van palmolie anderzijds. Een bevredigend antwoord heeft hij nog niet gevonden.

Ruilvoet.

Het gecombineerde beeld van de ontwikkeling in exportvolume en -prijzen geeft inderdaad reden tot zorg. De deviezenwaarde der exportaanmeldingen (excl. mijnbouw) was in de 2e helft 1950 bijna twee maal zo groot als in de 1e; bereikte haar top in het 1e semester van 1951 en daalde vervolgens tot het huidige niveau, dat nauwelijks boven dat van het eerste halfjaar 1950 uitkomt.

Het bezwaar van de ontwikkeling der laatste twee jaar is te ernstiger nu de prijzen der importgoederen voor Indonesië relatief minder dalen of zelfs stijgen. Volgens Minister Sumitro zou de ruilvoet van Indonesië op basis 1948 = 100 voor 1950 op 149 uitkomen en vervolgens zijn gedaald tot 110 in 1951, 88 in 1952 en 72 in Januari 1953.

Overheidsfinanciën.

Na de uitvoerige beschouwing hierover in de vorige kroniek moge thans volstaan worden met een enkele opmerking.

Het wetsontwerp tot herziening van het statuut van De Javasche Bank is inmiddels aan het parlement aangeboden. Volgens het ontwerp zal De Javasche Bank straks heten „Bank Indonesia”. Van belang is de invloed die de Regering krijgt via de Monetaire Raad — waarin o.a. de Minister van Financiën en Economische Zaken zitting hebben — die een aantal concrete taken heeft t.a.v. het monetair beleid, dat in beginsel en in laatste instantie

door de Overheid wordt bepaald. Voorts wordt de bank belast met het toezicht op het particuliere bankwezen, mag open marktpolitiek voeren en kan belast worden met bijzondere taken (overnemen van de werkzaamheden van het Deviezeninstituut).

Op 24 Januari jl., aan de vooravond van haar einde, herdacht De Javasche Bank haar 125-jarig bestaan. In een uitstekende rede wees haar president-directeur Sjafruddin op de noodzakelijkheid resp. de onvermijdelijkheid van binding met het verleden; op een overgangperiode van langere duur dan voor velen bij het onafhankelijkheidsideaal past; op samenwerking waarbij „haat plaats maakt voor liefde”.

Het in de vorige kroniek uitgesproken vermoeden ⁶⁾ dat de deviezenreserve per 1 Januari met 4 mrd aan de hoge kant leek, is bewaarheid geworden. In zijn eerder aangehaalde rede sprak de Minister van een reserve van 3½ mrd. Het ziet er niet naar uit, dat het buitenland op korte termijn en in betekenende mate de precaire positie zal verlichten. De T.C.A.-hulp zal van beperkte omvang zijn en bestemd voor speciale projecten (eerste toewijzing fiscale jaar 52/53 \$ 3,1 mln). Ook het Colombo-plan, waartoe Indonesië zal toetreden, zal meer hulp in de vorm van technische bijstand geven dan in vreemde valuta. Het drie jaar geleden door de Exim-bank ingeruimde crediet van \$ 100 mln biedt nog een dispositiemogelijkheid van \$ 30 mln. Volgens Pedoman zou Indonesië na voldoening van de voor het toetreden tot de Wereldbank verplichte, goudstorting een lening van \$ 200 mln van de bank krijgen ⁷⁾. Het is echter zeer te betwijfelen of een eventuele lening van de Wereldbank zou uitgaan boven de tegenwaarde van het in goud gestorte bedrag, dat zeker niet \$ 200 mln zal bedragen.

Het is verheugend, dat Indonesië ondanks de precaire deviezenpositie, een begin heeft gemaakt met de betaling van achterstallige rente en aflossingen op provinciale en gemeenteleningen overeenkomstig de bij de „Tweede Minister-conferentie in Unieverband” gemaakte afspraken. Er behoeft niet aan getwijfeld te worden, dat Indonesië alles zal doen wat redelijkerwijs verlangd kan worden om haar financiële verplichtingen jegens het buitenland na te komen.

De beursmedewerker van de Tijd heeft gelijk als hij zegt, dat met de betaling der verschuldigde rente en aflossing der 4 pCt Provincie Oost-Java, de credietwaardigheid van Indonesië veld gewonnen heeft. Van hoeveel betekenis deze stap ook moge zijn, het lijkt nog praematuur op grond daarvan de mogelijkheden van leningen door particuliere buitenlandse beleggers aan Indonesische overheden in de beschouwing te betrekken. Van meer directe betekenis lijkt de hervatting dezer betalingen voor de beoordeling van de risico's verbonden aan investeringen in particuliere bedrijven; vooral nu de „statement on foreign investment” elk ogenblik te verwachten is. Het partijloze dagblad Merdeka heeft blijkbaar het concept al even ingezien.

De voornaamste punten zijn:

1. Onder buitenlands kapitaal wordt verstaan kapitaal geïmporteerd uit het buitenland en eigendom van buitenlanders.
2. Opgesteld wordt een lijst van bedrijven waarin buitenlands kapitaal zal worden toegelaten.

⁶⁾ „E.S.B.” van 21 Januari 1953, blz. 47, noot 4.

⁷⁾ In elk geval heeft Merle Cochran niet het verblijdende bericht meegebracht, dat de Verenigde Staten bereid zijn \$ 200 mln zonder speciale voorwaarden aan Indonesië te lenen, zoals de bankiers en commissonnairs in effecten Van der Werff & Hubrecht mededeelden in hun beursoverzicht no. 80.

3. Winsttransfer zal toegestaan zijn tot maximaal 15 pCt van het vreemde beginkapitaal en in dezelfde valuta als die van inbreng.
4. Transfer van afschrijvingen is niet toegestaan. Wel kunnen deviezen worden gevraagd voor vervanging en onderhoud, tot maximaal het bedrag der afschrijvingen.
5. In principe moeten alle stafemploye's Indonesiërs zijn. Zijn er niet voldoende deskundige Indonesische krachten aanwezig dan kunnen buitenlanders worden aangetrokken.

Commentaar lijkt thans voorbarig; temeer daar van de feitelijke betekenis dezer beginselen slechts een indruk te verkrijgen is, nadat over de concrete wijze van toepassing wat meer bekend zal zijn. De thans geldende liquiditeitseisen, waaraan een onderneming moet voldoen alvorens zij toestemming tot het transfereren van winsten kan krijgen, zullen in elk geval herzien moeten worden, wil Indonesië enig particulier kunnen ambiëren kapitaal in een hier te lande gevestigd bedrijf te steken ⁸⁾.

Stemmingen.

In vrijwel alle lagen der maatschappij en bij vrijwel alle bevolkingsgroepen is de stemming gedrukt, is men vervuld met zorg, is men geneigd tot het uiten van ontevredenheid en critiek, vooral op de Regering. Men zou zich echter vergissen als men meende, dat „economische teleurstelling” overal aan deze stemming ten grondslag zou liggen. Indonesië is zo groot en de interdependentie tussen de delen vaak zo gering dat er nog verschillende „eilanden van welvaart” aan te wijzen zijn. De meeste buiten Java. De ontevredenheid daar draagt dan meer een politiek karakter en betreft de verhouding tussen de centrale Overheid en de delen. Daarnaast weer staan de spanningen tussen de groeperingen in de politieke partijen, die zich toespitsen nu de Kieswet het parlement gepasseerd is en de algemene verkiezingen van Constituante en volksvertegenwoordiging nabij komen. Nauwelijks een week geleden verklaarde het bestuur van de, normaliter zo rustige, Partai Indonesia Rakjat (in de verte vergelijkbaar met de C.H. in Nederland), dat nu het moment gekomen was om haar bezwaren tegen de huidige Regering publiek te maken ⁹⁾.

De Regering ten slotte is niet tevreden over de medewerking die het volk en de partijen betonen om de bestaande moeilijkheden te overwinnen. De Minister van Financiën besloot zijn meermalen genoemd betoog als volgt:

„Ten slotte zal aan de Regering verweten kunnen worden, dat de productie nog niet verhoogd is. In een democratisch land wordt de productie echter door de bevolking bepaald, en niet uitsluitend, of over het algemeen, door de Regering. De Regering kan in dit opzicht een weg aangeven, leiden en aanmoedigen, maar het resultaat is afhankelijk van het Indonesische volk zelf, dat moet be-

seffen, dat wij op het ogenblik in een noodtoestand leven, die het noodzakelijk maakt dat wij eensgezind moeten zijn om de toekomst van ons nageslacht te verzekeren” ¹⁰⁾.

Djakarta.

Prof. Dr. A. KRAAL.

¹⁰⁾ Nieuwsgier van 2 April 1953.

AANTEKENING

Komt er een depressie?

Deze vraag tracht Prof. Dr. E. Böhrer in een artikel in de „Neue Zürcher Zeitung” van 22 Maart jl. te beantwoorden. Daarvoor gaat hij na de invloeden die op korte en op langere termijn werken. In het onderstaande zal zijn gedachtengang beknopt worden weergegeven.

De conjunctuurontwikkeling op korte termijn.

De expansieve en depressieve krachten houden zich ongeveer in evenwicht. Maar het schijnt, dat de depressieve krachten, tenminste in Europa, door het ophouden van de inflatie de overhand zullen krijgen.

In enkele landen werkt de bewapening nog steeds expansief op de economie. Dit geldt vooral voor de Verenigde Staten. De secundaire impulsen van de bewapening zijn echter uitgeput. De directe investeringen in de bewapening en de investeringen voor de uitbreiding van de hulp- en grondstofindustrieën beginnen over hun hoogtepunt heen te raken waardoor, na afwikkeling van de opdrachten, na verloop van tijd enkele takken van de zware industrie zullen moeten inkrimpen; ongewilde voorraden — bijv. van steenkool — zullen zich dan vormen.

De betalingsbalansverstoringen, die in aansluiting aan de Korea-conjunctuur zijn ontstaan, vormen ook een remmende factor. Deze hebben niet alleen tot sterke invoerrestricties — zoals in Frankrijk en in het sterlinggebied — geleid, maar ook tot een politiek van credietbeperking. Het tot stilstand komen van de inflatie oefent, zoals gezegd, een depressieve invloed uit. Bovendien zijn voorraden ontstaan van enkele agrarische producten, die een prijsdaling met zich hebben gebracht en de markt voor andere producten labiel hebben gemaakt. Door deze factoren zijn sinds voorjaar 1951 de groothandelsprijzen gaan dalen.

Een en ander heeft geleid tot een beperking van de voedingsmiddelen- en grondstoffenimport van de industriële landen, waardoor talrijke overzeese landen in betalingsmoeilijkheden geraakten en bijgevolg hun opnamevermogen van industriële goederen verminderde. Door deze factoren komt de ontspanning van de wereldconjunctuur sinds de Korea-boom hoofdzakelijk tot uitdrukking in een teruggang van de wereldhandel en een stagnatie in de overzeese landen.

De depressieve tendenties vertonen geenszins een progressief karakter. Veeleer zijn de meeste in de laatste tijd duidelijk verzwakt. De voorraadvermindering in de consumptiegoederenindustrieën kan in hoofdzaak als afgesloten worden beschouwd, wat vooral het herstel in de textielindustrie mogelijk maakte. Een uitzondering vormen enkele stapelartikelen, waarvan gedurende de Korea-conjunctuur zeer grote voorraden waren aangelegd. Bovendien is het in de loop van 1952 talrijke landen gelukt, hun betalingsbalansen aanzienlijk te verbeteren, zij het ook gedeeltelijk ten koste van de importen. Dien-

⁸⁾ Zie: „De liquiditeitseisen in Indonesië” in „Het Financieel Dagblad” van 4 Februari 1953.

⁹⁾ Nieuwsgier, 26 Maart 1953. Samenvatting der voornaamste bezwaren:
 a. Daar sinds de soevereiniteitsoverdracht de situatie steeds slechter is geworden, ziet de P.I.R. het vertrouwen in de Regering en de politieke partijen vernietigd.
 b. Zij meent, dat het programma en de huidige samenstelling van het kabinet geen waarborgen kan bieden voor bezuiniging.
 c. Overeenkomstig de verwachtingen t.a.v. het huidige kabinet is de binnenlandse veiligheid verslechterd.
 d. ... geen verbetering en vereenvoudiging te zien in de organisatie en administratie van het regeringsapparaat. Integendeel neemt de corruptie en de bureaucratie toe.
 e. enz.

overeenkomstig zijn de deviezenreserves van vele landen in de laatste tijd belangrijk toegenomen.

De consumptie heeft zich na het overwinnen van de Korea-terugslag goed hersteld. Ook de investeringsbedrijvigheid is tot nu toe relatief groot gebleven. Dit is de hoofdoorzaak van het feit, dat de werkgelegenheid door de Korea-terugslag betrekkelijk weinig is beïnvloed.

Uit het voorgaande blijkt, dat de huidige achteruitgang voornamelijk door de voorraadvermindering is veroorzaakt en dat deze teruggang voorlopig tot geen cumulatieve secundaire werkingen heeft geleid.

De orderportefeuille van de verwerkende industrie is in alle landen ingekrompen en in verband hiermede is de concurrentie aanzienlijk toegenomen. De prijzen van eindproducten zijn gedaald. De crediettermijnen worden langer en de winstmarges kleiner. Dit leidt tot een zekere afnemering van de werkgelegenheid omdat de marginale bedrijven en de landen met de hoogste kosten uit de markt worden gedrongen.

Het gehele economische klimaat ondergaat een verandering. Op steeds meer gebieden wordt de verkopersmarkt verdrongen door de kopersmarkt. Dit betekent echter nog geenszins het begin van een depressie, maar een normaliseringsproces. Ten einde te onderzoeken, of zich hieruit een depressie zou kunnen ontwikkelen, gaat Prof. Böhler de vooruitzichten op langere termijn na.

De conjunctuurontwikkeling op langere termijn.

Wat de vooruitzichten op langere termijn betreft, bestaat er in zakenkringen ongerustheid in verband met de omstandigheid, dat volgens de tegenwoordige plannen de bewapeningsuitgaven van de Verenigde Staten binnen afzienbare tijd hun maximum zullen bereiken. Aangenomen wordt, dat de bewapeningsuitgaven in de loop van dit jaar een maximum van ongeveer \$ 54 mrd zullen bereiken. Tot ongeveer 1955 zouden ze op deze hoogte blijven en dan langzaam dalen. Er is een bedrag van ongeveer \$ 30-40 mrd genoemd als latere lopende uitgave om het bereikte bewapeningspeil in stand te houden.

Naast de te verwachten stabilisatie van de bewapeningsuitgaven wijst Prof. Böhler nog op het feit, dat de hoogconjunctuur reeds meer dan zeven jaren duurt. Dit is in dit verband in zoverre van belang, dat de productiecapaciteit in de meeste landen sterk is toegenomen. In de Verenigde Staten bijv. is de capaciteit van de verwerkende industrie sinds het einde van de oorlog met ongeveer 50 pCt en van de overige branches met 25 pCt toegenomen. In andere landen is deze toeneming veel geringer. Maar de grote winsten hebben in veel landen uitbreiding van de capaciteit mogelijk gemaakt. Daarom heerst in grote kringen de vrees, dat met het bereiken van het bewapeningsplafond — als de oorlogsindustrie meer en meer voor burgerlijke doeleinden vrij komt — het goederenaanbod groter zal worden dan de consumptiestijging.

Hier staat echter tegenover, dat de consumptie in de Verenigde Staten sterk is toegenomen. Het komt echter niet alleen op het totale verbruik, maar ook op de samenstelling daarvan aan, omdat de consumptie nooit onbegrensd stijgt, maar vroeg of laat een duidelijke vertraging vertoont. Vooral moet in aanmerking worden genomen, dat de na-oorlogse consumptie lang door de zgn. inhaalvraag opgeschroefd is geweest. De inhaalvraag is nl. sindsdien praktisch uitgeput. Intussen is het normale verbruik evenwel sterk gestegen. Bovendien zijn nieuwe behoeften ontstaan.

In hoofdzaak wordt volgens Prof. Böhler de toekomstige ontwikkeling van de conjunctuur bepaald door de

hoogte der investeringen. Voorlopig zijn in de Verenigde Staten en Canada geen tekenen aanwezig van een snelle daling van de investeringen, al is een lichte teruggang waarschijnlijk, omdat de bewapeningsinvesteringen bijna zijn beëindigd. De vooruitzichten ten aanzien van de woningbouw sluiten een lichte conjunctuurteruggang niet uit; een zware depressie uit dien hoofde is echter onwaarschijnlijk.

In Europa zijn de vooruitzichten voor de investeringen minder gunstig, omdat de wederopbouw- en vernieuwingsbehoeften in grote mate bevredigd zijn en de toeneming van de consumptie niet zo groot is geweest als in de Verenigde Staten. Bovendien moet met een afnemering van de niet-militaire hulp worden gerekend, zodat de financieringsmogelijkheden kleiner zullen worden. Door de kopersmarkt zullen de mogelijkheden van zelf-financiering afnemen. De investeringen in Europa hangen vooral van de exportvooruitzichten af, die voorlopig geen verbetering vertonen. De woningbouw wordt veelvuldig door huurprijsvoorschriften geremd. Ten slotte is de bewapeningsdrang in Europa kleiner.

In de overzeese landen ligt de situatie geheel anders. Daar is de industrialisatie in volle gang. De daling van de grondstoffenprijzen en de onbevredigende oogsten hebben onlangs een zekere vertraging bewerkstelligd. De eigen behoefte is toegenomen, zodat ook uit dezen hoofde de exportoverschotten kleiner zijn geworden. Daarom is op langere termijn te vrezen, dat de grondstoffenvoorziening achter blijft bij de ontwikkeling van de verwerking. Dit maakt voortdurende overproductie en prijsdaling onwaarschijnlijk.

Prof. Böhler komt tot de conclusie, dat de wereld geen depressie tegemoet gaat, maar dat binnen afzienbare tijd een evenwicht op een iets lager prijs- en werkgelegenheidsniveau mogelijk zal zijn, zolang de bewapening enigermate op de tegenwoordige stand blijft gehandhaafd.

INTERNATIONALE NOTITIES

De E.B.U. verlengd

Men schrijft ons:

Tegen de oorspronkelijke vrees in, heeft de op 23 en 24 Maart jl. gehouden vergadering van de O.E.E.C. Council te Parijs uitgewezen, dat de Engelsen hun voorwaarde voor de verlenging van de E.B.U. met nog één jaar, hebben laten vallen. Bedoelde voorwaarde kwam op niet meer, maar ook niet minder neer dan op het recht van ieder land uit de E.B.U. te treden, indien het er in slaagt convertibiliteit voor diens valuta te bereiken. Thans zijn de Engelsen tevreden met, wanneer het zover is, over een eventuele uittreding overleg te plegen. Practisch heeft dit weinig betekenis, omdat beslissingen unaniem dienen te worden genomen.

Deze Engelse concessie is veelbetekenend. Aanvankelijk was men in continentaal West-Europa beducht voor eigengereidheid van het Verenigd Koninkrijk in die zin, dat het met zijn Commonwealth eigen wegen zal inslaan zonder acht te slaan op de E.B.U. Vandaar de oorspronkelijke voorwaarde automatisch uit de E.B.U. te mogen treden, indien het pond convertibel wordt. Het land kan niet in de E.B.U. blijven, omdat immers vorderingen op Engeland vanwege de leden van de E.B.U. in goud of dollars kunnen worden omgezet, terwijl dat met de Engelse vorderingen niet het geval is.

Het loslaten van de voorwaarde tot automatische uit-

trekking duidt op het verlaten van het standpunt tot het instellen van een unilaterale convertibiliteit. Eigenlijk gaf het, na het bezoek van Eden en Butler aan de Verenigde Staten, gemeenschappelijk met de Amerikanen uitgegeven communiqué reeds een aanduiding in de richting van groter tegemoetkomendheid. Daarin immers werd melding gemaakt van coördinatie met Amerika, de O.E.E.C. en andere internationale organisaties. Kennelijk zijn Amerikaanse druk en vermoedelijk ook druk zijdens de landen van continentaal West-Europa, die ten slotte bij uittreding van de Engelsen uit de O.E.E.C. discriminatoire maatregelen zouden kunnen nemen, niet vreemd aan de uiteindelijke houding van de Engelsen. Men stelt zich nu geen partiële, unilaterale convertibiliteit meer als doel, doch één, die zo algemeen mogelijk moet zijn en derhalve op een groter goederen- en dienstenverkeer moet zijn gegrondvest. Logisch in deze opzet is de verzachting van de Engelse deliberalisatie tot 58 pCt en de toekenning van ruimer touristendevisen.

Vanwege de Engelsen alsmede de Europese landen zal wel druk worden uitgeoefend op de Amerikanen teneinde van hun kant mede te werken aan de liberalisatie van de handel, verder uiteraard ook op het beschikbaar stellen van meer dollars hetzij in de vorm van investeringen en/of anderszins. Of de kwestie van de grondstoffenprijzen, voor Engeland van belang, omdat diens dollarbron voornamelijk bestaat uit rubber, tin, wol en dergelijke, mede ter sprake is of zal worden gebracht, zal vermoedelijk binnenkort kunnen blijken. In Mei a.s. immers zullen de plannen van de Rubber Study Group op hoger niveau in bespreking worden gebracht. Alsdan zal blijken, in hoeverre de Amerikanen geporteerd zijn mede te werken aan de oplossing van het, ook voor de convertibiliteit, belangrijke vraagstuk van de stabilisatie van de prijzen van grondstoffen.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

Op Vrijdag 24 en Zaterdag 25 April 1953 zal voor leden, donateurs en adspirant-leden der Vereniging van Afgestudeerden der Nederlandsche Economische Hoogeschool, in het gebouw der Hogeschool, het vierde heroriënteringsweekend worden gehouden. Onderwerp: „Kartellering en publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie”. Inleiders zijn de hoogleraren Dr J. Wisselink en Mr P. J. Oud. Uiterste datum van inschrijving is Maandag 20 April. Introductie op beperkte schaal is mogelijk.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De geldmarkt bleef gedurende de verslagweek ten gevolge van de reeds de vorige week opgetreden factoren uiterst krap. De weekstaat van De Nederlandsche Bank per 7 April droeg alle kenmerken van de gespannen situatie. De voorschotten in rekening-courant bleken met niet minder dan f 87 mln te zijn gestegen, waarnaast nog voor f 2 mln werd gediscoteerd, terwijl voorts de saldo's der banken bij de circulatiebank met f 12 mln daalden. Dit dure beroep op de centrale bank zou natuurlijk niet zijn gedaan, indien degenen die geld moesten maken, in staat waren geweest op de open markt papier af te

stoten. Dit was echter niet mogelijk, daar vooral in het begin van de week vraag op deze markt nagenoeg ontbrak. Pas tegen het einde van de week bleek weer enige handel mogelijk, waarbij voor papier met een looptijd tot enkele maanden slechts tegen 1 pCt, dus boven de nieuwe afgifteprijs voor jaarspromessen, kopers waren te vinden. De nieuwe Agentsprijzen, welke 7 April ingingen ($\frac{3}{4}$ pCt voor jaarspromessen, $1\frac{1}{2}$ resp. $2\frac{1}{8}$ pCt voor 3 resp. 5 jaarsbiljetten) hadden onder deze bijzondere omstandigheden nog niet die beslissende invloed op de marktdisconto's, als zij bij een m.o.m. normale marktsituatie ongetwijfeld weer zullen verkrijgen.

Callgeld was gedurende de verslagweek slechts zeer schaars aangeboden. De notering er van bleef de gehele week dan ook op het maximum van $\frac{3}{4}$ pCt gehandhaafd.

De kapitaalmarkt.

De stemming op de aandelenmarkt bleef gedurende de verslagweek onder invloed van de vredespsychologie en mede waarschijnlijk door het uitblijven van een koersherstel in Wallstreet, weinig behagelijk. Zoals echter uit onderstaande cijfers blijkt, viel de koersdaling qua omvang nog mee.

Voor het eerst sinds geruime tijd werd wederom een introductie ter beurze aangekondigd; Erdal wordt nl. van besloten tot open n.v. Laatstgenoemde soort omzettingen zullen ook in de naaste toekomst nog enige tijd fiscale faciliteiten genieten; de Wet Herkapitalisatie is nl. tot 1 Juli 1954 verlengd. De bepalingen van deze wet zijn niet gewijzigd; ook voortaan kunnen dus stockdividenden door de uitkerende n.v.'s onder deze wet worden gebracht. Gezien de koersdalingen, die in vele gevallen van de uitkering van stockdividenden het gevolg waren, zal dit bericht vele aandelenbeleggers vermoedelijk niet als muziek in de oren klinken.

De bedenkingen, die sommigen thans tegen aandelenbelegging gaan koesteren, brengen op zichzelf reeds een gunstiger stemming voor obligaties mede. Deze laatste werd de afgelopen week nog bevorderd door de verlaging van disconto en schatkistpapierrente. Zoals gewoonlijk het geval is, deden deze verlagingen ook ditmaal bij vele beleggers het gevoel ontstaan, dat een rentedaling ook op de kapitaalmarkt in de lucht hangt. Het algemeen koesteren van dergelijke verwachtingen, maakt dat de rente werkelijk gaat dalen. Deze situatie deed zich inderdaad voor, en vele obligaties ondergingen in verband hiermede de afgelopen week een koersstijging.

	2 April 1953	10 April 1953
Aand. indexcijfers.		
Algemeen	145,7	144,0
Industrie	204,9	202,9
Scheepvaart	162,2	160,0
Banken	131,2	128,1
Indon. aand.	48,4	49,0
Aandelen.		
A.K.U.	163	159%
Philips	157	155½
Unilever	185½	184%
H.A.L.	145%	144
Amsterd. Rubber	88%	89%
H.V.A.	101½	101½
Kon. Petroleum	313	309%
Staatsfondsen.		
2½ pCt N.W.S.	78%	79%
8-3½ pCt 1947	95½	96½/16
3 pCt Invest. cert.	96½	97½/16
3½ pCt 1951	99%	99½
3 pCt Dollarlening	94½/16	95½/16
Diverse obligaties.		
3½ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	98½/16	99%
3½ pCt Bataafsche Petr.	99%	100½/16
3½ pCt Philips 1948	98%	99½
3½ pCt Westl. Hyp. Bank	93½	93%

Voor tienduizenden werkers
uit honderden bedrijven
werden de pensioenen
bij Amstleven ondergebracht.

Adviezen worden
gaarne verstrekt door

Het Bureau voor

Personeelverzekering
van **AMSTLEVEN**

N.V. AMSTERDAMSCHЕ МААTSCHАPPIJ VAN LEVENSVЕRZEKERING - N. Spiegelstraat 17 te Amsterdam - Tel. 63272

diversen

Ook voor Beschikbare Krachten is een annonce in „Economisch-Statistische Berichten” de aangewezen weg. Annonces, waarvan de tekst 's Maandags in ons bezit is, kunnen, plaatsruimte voorbehouden, in het nummer van dezelfde week worden opgenomen.

FABRIEKSGEBOUW TE KOOP OF TE HUUR

Fabrieksgebouw, met grote schoorsteen, werkoppervl. ca. 800 m², voorzien van: in goede staat verkerende stoomketel, pompinstallatie en ontijzeringsapparaten, licht- en krachtleidingen, centrale verwarming en aansluiting op de gem. waterleiding. Arbeidskrachten voldoende te krijgen.

Te bevragen bij de heer W. POSTMA, E. 144, Lemelerveld (Ov.).

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 31 Maart 1953

Kas, Kassiers en Dag- geldleningen . . . f.	22.306.141.67
Nederlands	
Schatkistpapier . . .	522 900 000.-
Ander Overheidspapier . .	49 861 372.14
Wissels	5.019.929.20
Bankiers in Binnen- en Buitenland.	35 560 264.88
Effecten en Syndicaten . .	12.387.513.43
Prolongatiën en Voor- schotten tegen Effecten . .	23 832 924.35
Debiteuren	242.587.248.62
Deelnemingen (incl. Voorschotten)	7.233 916.30
Gebouwen.	5.000.000.-

f. 926 689 310 59

Kapitaal	f.	49.000.000.-
Reserve	„	19.000.000.-
Bouwreserve	„	1.000.000.-
Deposito's op Termijn . .	„	205 114.454.27
Crediteuren	„	637 109 646.84
Geaccepteerde Wissels . .	„	163.688.71
Door Derden		
Geaccepteerd	„	2.399.227 11
Kassiers en Genomen		
Daggeldleningen	„	8.694.489.22
Overlopende Saldi en Andere Rekeningen	„	4.207.804.44

f. 926 689 310 59

Vraag of Aanbod

op het gebied van

Kantoorbehoeften
Brandkasten
Machines
Apparaten
Fabrieks- en Kantoor-
gebouwen
Industrieterreinen, enz.
enz.

?

Ook dan is een annonce in „Economisch-Statistische Berichten” de meest aangewezen weg.

!